

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
<https://kksu.co.in/>

Digitization was executed by NMM

<https://www.namami.gov.in/>

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhed
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
<https://egangotri.wordpress.com/>

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. M-2477 विषय वेद

नाव आश्वलायन श्रौतसुत्र

लेखक/लिपीकार.....

पृष्ठ 48 काळ पूर्ण / अपूर्ण

m-2477

॥ अथ उत्तरषट्कसूत्रप्रारंभः ॥ राम ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ सत्राणामुक्तादीक्षोपसदएतेनाक्षासुत्यानिप्रातरनुवाका
 युदवसानायांतान्यंत्यानिपत्नीसंयाजांतानीतराणिद्रप्सप्राशनसरव्यविसर्जनैतं
 त्यएवध्रुवाःशस्त्राणामातानाःसूक्तान्येवसूक्तरुजानेष्वहीनेषुदेवतेनव्यवरुजस्तृचाः
 प्रतुगेसर्वाहर्गणेषुतायमानरूपाणोप्रथमादहःप्रवर्तेतेअभ्यासातिप्रेषावन्हउत्त
 मेशस्त्रेपरिधानीयायाउत्तमेवचनउत्तमंचतुरक्षरंद्विरुक्ताप्रणुयाद्वितीयादिषुत्य
 मूषुवाजिनंदेवजूतमितितादृश्यमग्रेनिष्केवल्यसूक्तानांजातवेदसेसुनवामसोममि
 त्याग्निमारुतेजातवेदस्यानामारंभणीयाःपयसिान्कठतौहरहःशस्यानीतिहोत्रका
 द्वितीयादिष्वेवतानिसर्वाणि सर्वत्रान्यत्रान्हउत्तमादौकालिकान्यग्निष्टोमैहर्गणमध्य
 गतेनिष्टोमायनेषुवान्यान्यभ्यासातिप्रेषाभ्यामितिकौत्सेविकेतोतदुणभावाभित्या

राम
 १

निहोतुरिति गोतमः संघातादावनुप्रवृत्तत्वादस्युतशब्दत्वाच्च होत्रकाणामपि गाणगा
रिर्नित्यत्वात्सत्रधर्मान्वयस्य प्रगाथतृचसूकागमेष्वेकाहिकं तावदुद्धरेत् ॥ ११ ॥ चतुर्विं
शे होता जनिष्टेत्याज्यमानो मित्रावरुणा मित्रं वयं हवामहे मित्रं हुवे धृतदक्षमयं वां मि
त्रावरुणा पुरु रूणा विध्यस्ति प्रतिवांसूर उदित इति षष्ठहस्तोत्रियां मित्रावरुणस्याया
हि सुषुमाहितं दं द्रमिद्राथिनो बृहदिदं देवं संहि दक्षस आदह स्वधामन्वित्येकादि चै
द्रोदधीचो अरुणभिरुनिष्ठभोजसा सह भिंधि विश्वा अपदिष इति ब्राह्मणा छंसिन
दं द्राग्नी आगतं सुतं मिद्रे अग्ना न मो बृहता हुवे ययोरिदं मिथं वामस्य मन्मनं दं द्राग्नी
युवामि मे यज्ञस्य हि रुक्मि जेत्य छावा कस्य ते पां यस्मिन् रुक्मि वीरन्सस्तोत्रियो यस्मि
न्धूः सो नुरुप एकस्तोत्रियेष्वहः सुयोन्यो नंतरः सो नुरुपो न चेत्सर्वो हर्गीणः षष्ठहो

सू० ३०

२

वेकाहिकस्तथासत्यत्येचोर्ध्वमनुरूपेभ्यः ऋजुनीतीनोवरुणइंद्रं वोविश्वतस्परियत्सो
मआसुतेनरइत्यारंभणीयाः शस्त्वास्वास्वान्परिशिष्टानावपेरंश्चतुर्विंशमहाव्रता
व३ भिजिद्विष्वजिद्विषुत्सुत्सर्वस्तोमसर्वपृष्ठेषुचोर्ध्वमावापात्प्रतिवांसूरउदितेव्यंतरि
क्षमतिरेख्यावाश्वस्यसुन्वतइतितृचाः पर्यासाः सत्वेवंमैत्रावरुणस्येषकहस्तोत्रि
यउत्तमः सपर्यासस्तद्देवतमन्यं पूर्वस्यरुणानेकुर्वीतान्यत्रापिसन्निपातेनतृचंसूक्तं
वानंतर्हितमेकासनेद्विः शंसैन्महावालभिचैदेष्टेसैदूर्ध्वमनुरूपेभ्यः आरंभणीयान्यो
वाजाभाकांस्तृचानावपेरं न्गायत्रीकारं सक्षपः परिषस्वजइतिमैत्रावरुणोयः ककुभो
निधारयइतिवापूर्वइष्टइंद्रोपमातयइतिब्राह्मणछंसीताहिमध्यंभराणामित्यछावा
कः॥१॥ मरुत्वतीयेप्रेतुब्रह्मणस्पतिरुतिष्ठब्रह्मणस्पतइतिब्राह्मणस्पत्यावावप

राम्

२

ते पूर्वो नित्याह हृदि दाय गायत न किः सुहा सौर्य मितं मरुत्व तीया ऊर्ध्व नित्यात्क
या शुभेति च मरुत्व तीये पुरस्तात्सूक्तस्य शंसै देवं स्थिता न्प्रगाथा न्पृष्ठाभिप्लवयोर
न्वहं पुनः पुनरावर्तयेयुरे कैकं ब्राह्मणस्य स्थाना मेवं मरुत्व तीया नां भ्रव इन्द्र निहवी
धाय्याश्च बृहत्पृष्ठं रथं तरं वातयोरक्रियमाणस्य योनिं शंसै देव रूपैवे राजशा करैरेव
तानां च पृष्ठ्यस्तोत्रिया योन्योर्ध्वं च स्तासां विधानमन्वहं ताभ्य ऊर्ध्वं सामप्रगाथानुको
रथं तरस्योभयं पृष्ठ्य वचनं नूति बृहत्त इन्द्र त्रिधा तु शरणं त्वमिन्द्र प्रतूर्तिषु मोषु त्वावा
चतश्चनेति सगृह्य पदं उपसमस्येद्विपदां मिन्द्र मिदेव तात य इतीतरेषां पृष्ठ्य एवै कैकम
न्वहं तदिदा सेति च पुरस्तात्सूक्तस्य शंसै दुष्टपात्रं च मसांश्चांतरातिग्रात्यान्भक्षयंति नि
क्षिपत्येति तोभक्ष जपः षोडश पात्रेण भक्षित ४॥ ३॥ होत्र काणां कथानश्चिन्न आ

स० ३०

३

भुवत्कथात्वभक्त्या माविदन्वादिशंसतयश्चिद्विज्ञानादमइति स्तोत्रिया नुरुगा
मेभावरुणस्य तं वोदस्ममृतीषहंतत्वायामिसुवीर्यमभिप्रवः सुराधसंप्रसुप्तं सु
राधसंवयं यत्वा सुतावंतः कर्दे वेदसुते सचाविष्वाः दृत्तना अभिभूतरं नंतैरेमिंद्रं जो
हवा मिथा इंद्र भुज आभर इत्येका द्वे चैद्रो मदाय वाद्यैर्मदे मदे हि नो दैर्हिः सुरूप कलु
मृतये शुष्मिंतमभक्तये श्रायंत इव सूर्ये वष्महां असि सूर्ये दुत्य दृशं तं वपुरुदुत्ये
मधुमत्तमास्त्वमिंद्र प्रतूर्तिषु त्वमिंद्र यशा असींद्र कतुं न आभरेंद्र ज्येष्ठं न आभरा
त्वा सहस्रमाशनं ममत्वा सूर उदित इति ब्राह्मणा छंसिनस्तरोभिर्वीविदद्वसुंतराणि
रित्सिषासतित्वा मिदात्यो नरो वयमे न मिदात्यो योरा जाचर्षणी नांयः सत्रा हावि चर्ष
णिः स्वादो रिरुखा विषूव त इच्छा हि सोम इन्मद उमेय हिंद्रो दसी अवयत्वं शतक्रतो

राम

३

नकिंच कर्मणानश भत्वा वृहं नो अद्रय उभयं मृणवच्च न आवृष स्व पुरुष सो कदा
चन स्तरीरसि कदाचन प्रयुच्छसि यत इन्द्र भयामहे यथा गोरो अपाकृतं यदिन्द्र प्रागण
पुद्गम्यथा गोरो अपाकृतमित्यच्छा वाकस्य स्तोत्रिया नुरुपाणां यथ नुरुपेस्तु वीरन्
स्तोत्रियो नुरुप ऊर्ध्वं स्तोत्रिया नुरुपेभ्यः कस्तमिन्द्रत्वा वसुं क भव्यो अतसीनां कदू
न्वस्या कृतमिति कद्वन्तः प्रगाथा अपप्राच इन्द्रविष्वां अमित्रान्ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा
पुनर्जम्पु रं नो लोकमनुनेषि विद्वानितिकद्वद्भ्य आरंभणीया ऊर्ध्वमारंभणीयाभ्यः ४
सद्यो ह जानइत्यहरहः शस्यं मे भ्रावरुणो रमा इदुप्रतवसे शासं हृन्हरितीतराव
हीनसूक्तं आसत्यो पात्वित्यहीनसूक्तं द्वितीयं मे भ्रावरुण उदुब्रह्मण्यभितरेवेती
तरावहरहः शस्यं नूनं सातइत्यंतमुत्तममेहीनसूक्तं निषकह स्तोत्रिया नावपत्सु

श्री० सू० ३०
४

दुष्यदेवः सविता हरण्ययेति तिस्रस्तोहिषावापृथिवी यज्ञस्य चोरथ्यमिति वैश्व
देवं पृथस्य च छोच छे श द्वयियज्ञेन वर्द्धते त्याग्निमारुतं मग्निष्टोम इदमहरुत्स्यो
वा ॥ ४ ॥ अभिप्लवपृष्ठाहाग्नेरंथंतरपृष्ठान्ययुजाग्निबृहस्पृष्ठानीतराणि तृतीयादि
षु पृष्ठस्य स्यान्वहं द्वितीयाग्नेर्वैरूपे वैराजशा करैरेव ताग्नेतेषां यथा रूढा नैक्रियायां यो
भाः शंसैस्सर्वत्र चास्वयोनिभावेन्यत्राश्विना यज्ञाय ज्ञीयस्य त्वक्रियमाणस्योपि सा
तुरूपं योनिं व्याहावं शंसैर्दूर्ध्वमितरस्यातुरूपा द्योत्रकाः परिशिशानावापानुधृत्य
मित्रं वयं हवामहे मित्रं हवे पूतदक्षमयं वा मित्रावरुणौ मित्रावरुणो तिसृचाः प्रवो
मित्रायेति चतुर्णां द्वितीयमुद्धरेत्प्रमित्रयोर्वरुणयोरित षड्वायेभिरदाभ्येतितिस्रो
मित्रस्य चर्षणी पृत इति चतस्रो मैत्र्यो यच्चिद्धेते विश इति वारुणमेतस्य तृचभावपे

राम
४

तमेवावरुणो नित्यादधिकं स्तोमकारणात् संचसत्सदशेनैवेकविंशौ द्वादशचतुर्विंशौ
 पंचदशत्रिणवैकविंशतिं त्रयस्त्रिंशौ द्वात्रिंशत्तंचतुश्चत्वारिंशौ षड्त्रिंशत्तमष्टाचत्वारिंशौ
 एकात्मापसीवैकाहेष्वेकभूयसीर्वीनारंभणीयानपर्यासी अंत्या एकाहिका
 स्तृचाः पर्यासिष्ठानेषु ब्राह्मणाच्छंसिनः सुरूपकलुमूतयद्गतिषट्सूक्तान्पावाप
 उक्तौ मेवावरुणेनेहं द्वाग्नी इंद्वाग्नी आगतं ताहुवेययोरिदमिति नर्वेयं वोमस्यमन्म
 न इत्येकादशयज्ञस्य हि रुद्रस्य द्वावाकस्यायात्विंद्रो वसद्गतिमरुत्वतीयमान इंद्र
 इति निष्केवल्यं प्रथमस्याभिप्लविकस्य मध्यं दिन इत्युक्त एते शस्त्रे प्रतीयादहीनस्त
 क्कृष्णन एवात्वा मिंद्रय न इंद्रः कथामहा मिंद्रः पूर्भिघ एक इयस्ति ग्मशृंग इमा मू
 ष्विच्छंति त्वाशा स इन्द्रि शिन संपाता एकेकस्य त्रयस्त्रय उक्तामरुत्वतीयैर्युजते म

श्री.सू.३०

५

न इहेहव इति च तस्यो देवान्हुव इति वैश्वदेवं ॥ ५ ॥ द्वितीयस्य चतुर्विंशो नाज्यं वा यो येते
सहस्रिण इति द्वेतीन्नाः सोमास आगहीत्येको भां देवा दिवस्पृशेति द्वे शुक्रस्याघगवा
शिर इत्येकायं वां मिश्रावरुणेति पंचतृचा गात्सर्महं प्रउगमित्येतदा चक्षते विश्वा
नरस्य वस्यति मिंद्र इत्सो मपा एक इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचरा विंद्र सोमं या
त ऊरुतिरवमेति मध्यंदिनौ निष्केवल्यस्योत्तमे विपरीते भरद्वाजो होता चेत्प्रकृत्या च
तुर्विंशिकं तृतीयसवनं विश्वो देवस्य नेतुरित्येकां तत्सवितुर्वरेण्यमिति द्वे आवि
श्वदेवं सत्यमिति तुर्वेश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरो भो भयोर्युग्मेष्वेव मभिप्लुवे ॥ ६ ॥
तृतीयस्य अर्यमा योजात एवेति मध्यंदिनं स्तदेवस्य घृतेन धावा पृथिवी इति तस्यो
नश्चो जातः पराव तोय इति वैश्वदेवं वैश्वानरा यधिषणां धारा वरामरुतं स्तममे प्रथ
वाज्य प्रउगे प्रतिपदनुचरा ३

राम

५

मो अंगिरा इत्याग्निमारुतं चतुर्थस्यो गोजज्ञ इति निष्केवल्यं कथाम्यग्निमस्य मेघा
वाष्टपिवी इति तिस्रस्ततं मे अप इति वैश्वदेवं वैश्वानरं मनसे तिस्रः प्रये शुभं तेज
नस्य गोपा इत्याग्निमारुतं पंचमस्य कथा शुभाय स्तिग्मशृंग इति मध्यं दिनः कथा
शुभाय स्य तु नवम्युक्तमान्यत्रापि यत्र निविडानं स्यात् पृतवती भुवनानामभिश्चि
यंद्रज्ञमुभिर्वाजिवाङ्गिर इति तृचो कदु प्रयायेति वैश्वदेवं पृक्षस्य वृद्धो वृद्धे उवाङ्गि
नूचित्सहो जा इत्याग्निमारुतं षष्ठस्य सावित्रा भवेत्तृतीयै वैश्वानरायं च कतरा पूर्वो न
षासानं केति वैश्वदेवं प्रयज्य वदमं स्तोममित्याग्निमारुतमित्यभिप्लवः षष्ठहस्त
स्याग्निष्टोमावभित उल्ल्यामध्य उल्ल्येषु स्तोत्रिया नुरूपा मे वावरुणस्य ॥ ७ ॥ ऐत्य
पुत्रवालिने आग्निरगाग्निभारतः प्रवो वाजा अभिघवो अभिप्रयांसि वाहसा प्रमं

सू०३०
६

हिषाय गायत प्र सो अग्ने त वो गति भिरग्निं वो वृधं त मग्ने यं यज्ञमध्वरं यजिष्ठं त्वा व
वृमहे यः समिधाय आहुत्यात्ते अग्न इधामसुभे सुश्वं द्र सार्षप इति द्वे एका चाग्निं
तं मन्ये यो व सुशते व त्सोमभो यमदाग्ने रूद्रं रयिं भरं प्रेषं वो अतिथिं प्रेषं यविष्ठमा
रतं भद्रो नो अग्नि राहु तो यद्वा घृते भिराहु त आघाये अग्नि मिध त इ मा अभिप्र
णो नु म इत्यथ ब्राह्मणोऽसि नो भ्रातृव्यो अना त्वं माते अमाजुरो यथैवा त्यसि वी
र्युरे वा त्यस्य सूनृ ता तं ते म दं गृणीमसि तन्व भिप्र गायत वयमुत्वामपूर्व्यो न इ
दमिदं पुरे द्राय साम गायत सखाय आशिषामहि यं एक इ द्विदय तैथ इंद्र सोम पा
तमैरं द्र नो गंध्ये दुमध्वो मदितर मे तो न्विंद्रं स्व वाम सखाय रक्त हो द्वं व्यश्व वत्वं न इंद्र
भगव्यमुत्वामपूर्व्यो न इदमिदं पुरा या ही म इंद्र व इति समा हाये निरूपो भ्रातृव्यो

राम
६

अनात्वं माने अमाजुरो यथेत्यथा छावाकस्येंद्रविष्वा अवीचयं नुत्तमिंद्राय
 शंस्यं क्रधी हवं निरश्व्या आश्रुत्कर्णश्रिधी हवमसा वि सोम इंद्रतमैरेमिंद्रसुतं
 पिवयद्दिंद्रविचमेहनायस्ते साधि शोवसे पुरां मिंदुर्युवाक विर्वृषात्सीसिरायसे
 मायंति त्वागायत्रिण आत्वा गिरो रथा गिरवेति सूक्तानामेके कंशिष्टावपेरन् ॥८॥
 ॥ स्तोमेवर्द्धमान इमा उवां भूमयो मन्यमाना इति तिस्र इंद्रा को वा मिनि सूक्ते
 श्रीवां यज्ञो युवां नरा पुनीषे वा मिमानि वां भागधेयानीत्येतस्येयथाथं मैत्रावरुणा
 यस्तस्तंभयो अद्रिभिर्घज्ञे दिव इति सूक्ते अस्ते वसुप्रतरं माया त्विंद्रः स्वपातैरि
 मां धियमिति ब्राह्मणा छंसी विष्णोर्नुकमिति सूक्ते परोमात्रयेत्यच्छावाकः ॥९॥
 वृष्णस्याभिप्लवेनोक्ते अहनी आघे आघाभ्यां तृतीयसवनानि चान्वहमुपप्रयंत

सू० ३०
७

इति तु प्रथमे ह न्याज्यमग्निं दूतमिति द्वितीये तृतीये युक्त्वा हीत्याज्यं वायवायाहिबीत
यद्वत्येकावायोयाहिशिवादेव इति द्वे इंद्रश्च वायवे पांसुतानामिति द्वयोरन्यतरां द्विरा
मित्रेवरुणेवर्यमश्विनावेह गच्छतमायात्याहिभिः सुतंसजूर्वश्वेभिर्देवेभिरुत्तमः प्रि
याप्रियास्वित्योऽष्टिहं प्रउगमुत्तमे नृचमभ्यासाश्चतुरक्षरानवातृतीयेनाभिप्लविके
नोक्तो मध्यं दिनं स्तंतामिद्राधंसेमहेत्रय इंद्रस्य सोमा इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनु
चरो वैरूपं चेत्पृष्ठं यथावदं इति शतं यद्वेदं द्रयावतस्त्वमिति प्रगाथोस्तोत्रियानुरूपो ॥
१०॥ चतुर्थे ह निशातरनुवाकप्रतिपद्यर्धे चाधो न्यूरवो द्वितीयं स्वरमोकारं त्रिमात्रमुदा
त्तं त्रिस्तस्य तस्य चोपरिष्ठादपरिमितान्यं च वा द्वौ कोरा ननु दात्तानुत्तमस्य तु त्रीन्युर्वम
क्षरानि हन्यते न्यूरव्यमाने तदापनि दर्शनायोदाहरिष्यामः आपो ३ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

राम
७

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्री० सू० ३०

३ॐ ३ॐ ३ॐ ३ॐ मोथा मोदै वोमित्यस्य प्रतिगरोपि वोदात्तादनुदात्तं स्वरितमुदात्त
मिति चतुर्निरुद्धस्तदपि निदर्शनायोदाहरिष्यामः॥ आग्निं न स्वहृक्किभिः॥ होतारं त्वा
वृणीमहे॥ यज्ञो ३ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ओ ३ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ओ ३ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ यस्तीर्ण
वहिषे विवोमदो ३ॐ ३ॐ ३ॐ ३ॐ मूशीरं पावकशोचिषं विवक्षसो ३ॐ माग्निं न स्वह
क्किभिः॥ होतारं त्वावृणीमहे॥ ओ ३ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ओ ३ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ओ ३
ॐ ॐ ॐ मदेथ मदै वो ३ॐ ३ॐ ३ॐ ३ॐ मोथा मोदै वोमित्यस्य प्रतिगरोः प्रथमा
दर्थोकारादध्वर्युर्न्यूरवयै द्वितीयाद्वाव्युपरमं हे के यथा वा संपादयिष्यं तो मन्येरन्वायो
शुक्रो अयामिते विहि होत्रा अवीना वा यो शतं हरीणां मिन्द्रश्च वायवेषां सोमानामा
चिकितान सुक्रतू आनो विश्वाभिस्तुतिभिस्त्यमुवो अप्रहर्णमपत्यं वृजिनं रिपुमं वि

राम
८

तमेनदीतमइत्यानुष्टुभं प्रउगमेकपातिन्यः प्रथमस्तंत्वायज्ञेभिरामहइदंवसोसुत
मंधइतिमरुत्वतीयस्यप्रतिपदनुचरोऽश्रुधीहवमिंद्रमरुत्वाइंद्रेतिमरुत्वतीयमंत्ये
निविदं दध्यादनेकभावे सूक्तानां वैराजं चेत्पृष्ठं पिवा सोममिंद्रमदंतुत्वेतिस्तोत्रियातु
रूपौकुहश्रुतइंद्रोयुध्मस्यनइतिनिष्केवल्यंश्रुधीहवीयस्यतुत्तच आघेर्ध्वचिदिषुन्यं
खएवंकुहश्रुतीयस्यविराजं मध्यमेषुपादेषुनित्यइहप्रतिगरोन्यंखादिप्रणवांतु
प्रणवेकुहश्रुतीयानामिध्वंविश्वेनदुत्तमावर्जनेनेगरो अपिमृष्येतुरस्यप्रवोमहेम
हि। वृथेभरध्वमितिचतस्त्रस्तिस्त्रश्रुविराजस्तासामूर्ध्वमारंभणीयाभ्यस्तुचानावपे
रभाघंमेत्रावरुणस्तस्योत्तमादिशस्तानांतृचं ब्राह्मणाहंसीनस्यचाष्ठावाकोयजाम
हइंद्रं वज्रदक्षिणामितिद्वितीयानेवमेवपंचमेहनिध्वंविदिसत्यसोमपाइत्येकैकमे

सू०३०

वमेवषष्ठेहनींद्रायहिचोरसुरोअनमतेत्येवमेव॥११॥स्तोमेवईमानेकोअथनयोव
नेनवायआयात्यर्वाडिःत्यष्टर्वाण्यावपेरंनुपरिष्ठात्पारुष्ठपीनांतैरप्यनतिशस्तैरेंद्राणि
त्रैष्टुभान्यमरुच्छब्दान्यावपेरंनतेतान्यनोप्यातिशंसमेकयाद्वाभ्यांवाप्रातःसवनैप
रिमिताभिरुत्तरयोःसवनयोःपंचमस्येममूषुवोअतिथिमुषर्बुधमिति नवाज्यमानो
पज्ञंदिविस्पृशामितिद्वेआनोवायोमहेतनइत्येकारथेनष्टपुपाजसावहवःसूरचक्ष
सइमाउवांदिविष्टयःपिबासुतस्यरसिनोदेवंदेवंवोवसेदेवंदेवंवृहदुगायिषेवचंड
तिबाहंतंप्रउगंप्रगाथानेकेद्वितीयोत्तमवर्जंयत्सांचजन्यथाविशंद्रइत्सोमपाएकइति
मरुत्वतीयस्यप्रतिपदनुचराववितासीत्छाहींद्रपिबतुभ्यमितिमरुत्वतीयंशाकरंवे
सृष्टंमहानाम्न्यःस्तोत्रियस्ताअध्यर्थकारंनवप्रकृत्यातिस्तोभवंतिताभिःपुरीषपद

राम
९

निशांतं सपुरीषपः उत्तमेन संतानः स्वादेरित्याविष्वक्ते उपनो हरिभिः सुतमिंद्रं
विश्वामिवोद्यधं निमित्तं त्रयस्तथा अनुरूपः प्रदं २

न्युपसंतनुयात्यं चाक्षरशः पूर्वाणि पंचशर्वाणि वायथा निशांतं यो निरुज्जने तु यथा
ब्रह्मेन्द्रो मदाय सत्रा मदा स इति निष्केवल्यं पादौ पूर्वसूक्ते मरुत्वतीये पादौ निष्केवल्ये
आद्ये तु त्रिष्टुबुत्तमे तयोस्वसाने शतक्रतो समस्तु जिह्मरुत्वतीये शचीपते नैते

द्ये २

ॐ निष्केवल्ये घे निष्केवल्ये ॥ १२ ॥ ॥ इति श्रोतसूत्रे सप्तमोऽध्यायः ॥ ॥ ॐ भू ॥ षष्ठस्य प्रातः स
वने प्रस्थितया ज्यानां पुरुस्तादन्याः कृत्वो भाभ्यामनवानं तोयजंति वृषं निंद्रवृषपाणा
स इंदवः सुषुमाया तमद्रिभिर्वनोति हि सुन्वन्क्षयं परीणसो मोषु वो अस्मदभि ता
निषोऽस्यो पूणो अग्नेष्टु हित्व मीळितो निहोतारं मन्ये हास्वतं दध्यदू मे जनुषं पूर्वो
अंगिरा इत्येव मेव माध्यंदिने ध्यधंतु तत्रानवानं पिबा सोममिंद्रसुवानमद्रिभिर्
दाय हि घोरसुरो अनमतेति षकु परिष्ठात्व च स तु या जानीषे षमते सो यजमृचं च

श्री.सू.३०
१०

नवानमुत्कृष्टं गतेरसो यजेति प्रेष्ये देवमेव यजंति तुभ्यं हि न्वानो वसिष्ठगा अपइ
ति द्वादशा यं जायतमनुषो धरी मणी त्याज्यमेकेन द्वाभ्यां च विग्रहे स्त्रिभिरवसानं च
तुर्भिः प्रणवो यत्रार्द्धं च शः पारुष्ये स्त्रीर्णं बहिर्गते तृचो सुषुमाया तमद्रिभिर्युवां
स्तोमेभिर्देवयंतो अश्विना वर्मह इन्द्र वामिन्द्रास्तु शोषको पूषो अग्नेश्वरुहित्व
मीळितो ये देवा सो दिव्ये कादशा रूये यम ददाद्रभसमृणच्युतमिति प्रउगं द्वे वैकाच
पंचम एकपातिन्युपो नम उचमे नृचमभ्यासा अष्टाक्षरानवा स पूर्वो महानां च
य इन्द्रस्य सोमा इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचरो यं त्वं रथमिन्द्रस्यो वृषेन्द्रमरुत्व
इति तिस्र इति मरुत्वतीयमेकेनाग्रेव साय द्वाभ्यां प्रणुथा द्वाभ्यामवसाय द्वाभ्यां प्र
णुथा यत्र पछः पारुष्ये रौरेव तंचेत्सृष्टं रेवतीर्नः सधमादेरे वां इन्द्रेवतः स्तोतेति स्तो

राम
१०

त्रियानुरूपविंदयात्युपनः प्रथान्वस्याभूरेकशतनिष्केवल्यमभित्यंदेवंसवितार
 मोण्योरित्येकातत्सवितुर्वरेण्यमिति देहो वो आगाहृहद्रायुमहेत्याथर्वणस्त
 हिदेवंसवितारोतमुष्टुत्यंतः सिंधुं सूनुं सत्यस्य युवानं अद्रोचवाचं सुशेवं। सधा
 नोदेवः सविता साविषद्वसुपतिः उभे सुक्षिती सुधातुरिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदनु
 चराउहृत्य चोत्तमं सूक्तं त्रीणादमीत्वा रौद्रमिति प्रागुत्तमायायेयज्ञेनेत्यावपते
 तस्यार्द्धचंशः प्रागुत्तमाया ऊर्ध्वं चतुर्थ्याः शिष्टेशस्त्वा स्वस्तिनो मिमीतामश्विना
 भगइति तृचइति वैश्वदेवं॥१॥ होत्रकाणां द्विपदास्वि होत्त्र्येषु स्तवते न ऊर्ध्वमनु
 रूपेभ्यो विकृतानि शिल्पानि शंसैर्युर्मैत्रावरुणस्याग्नेत्वं नो अंतमोग्ने भवसुषमिथा
 समिद्धइति स्तोत्रियानुरूपविद्यवाल्खित्याविहरेत्तदुक्तं षोडशिना सूक्तानां प्रथ

सू० ३०

११

या

महितीयेपछस्तृतीयचतुर्थे अर्धचेशक्रकृशः पंचमषष्ठे व्यतिमंशविहरेत्सर्वस्य
प्रथमामुत्तरस्य द्वितीयोत्तरस्य प्रथमपूर्वस्य द्वितीययातयोर्निर्वाप्रथमद्विती
याभ्यां पादाभ्यामवस्येत्प्रथमद्वितीयाभ्यां प्रणुत्तृतीयोत्तमाभ्यामवस्येत्तृतीयोत्तमा
भ्यां प्रणुयादेवं व्यतिमंशमर्धचेशउत्तरे एवं व्यतिमंशमृकृशउत्तरे विपरिहरेदेवो
त्तमे सूक्ते गायत्रे सर्वत्रे मानिवां भागयेयानीति प्रागुत्तमाया आहूय दूरोहणं रोहे
डं सः शुचिषादिति पछोर्धचेशस्त्रिपद्याचतुर्थमनवानमुक्ताप्रणुत्यावस्येत्तुन
स्त्रिपद्यार्धचेशः पछएव सप्तममेतदूरोहणमावांशजानाविति नित्यमेकाहिकं
मिति नुहोति नावयमहावालभिदेतान्येव षट्सूक्तानि व्यतिमंशपिछोविहरेद्व्यति
मंशमर्धचेशो व्यतिमंशमृकृशः प्रगाथांतेषु चानुपसंतानं ऋगावानमेकपदाः शं

राम

११

सेदंद्रोविश्वस्य गोपतिरिंद्रोविश्वस्य भूपतिरिंद्रोविश्वस्य चेतनींद्रोविश्वस्य राज
 तीति च तस्मै एकं महाव्रतादाहरे अयोविंशतिमष्टाक्षरा न्यादा न्महानाम्नीभ्यः स
 पुरीषाभ्यः षोडशिनोक्तः प्रतिगरोन्यत्रैकपदाभ्यो वक्तव्यैकपदा अविहरंश्चतुर्थं शं
 सेत्समानमन्यत् ॥ २॥ आत्मणा छंसि न इमानु कंभुवना सीषधामेति पंचाया वाजं दे
 वहितं सने मेति स्तोत्रिपात्ररुपावप्राच इंद्रेति सुकीर्तिस्तस्यार्थं च शश्वतुथश्म
 थवृषा कपिं शंसे यथा होता ज्याद्यां चतुर्थं पंक्तिं संत्विहा प्रणवां तश्च प्रतिगरो द्विती
 ये पांक्तावसानेन तस्मादूर्ध्वं कुतापंतस्यादितश्चतुर्दशविग्राहं निमर्दं शंसे तृतीयेषु पा
 देषूदात्तमनुदात्तपरं यत्प्रथमं तं निमर्दं तदपि निदर्शनायोदाहरिष्यामः ॥ इदं जना उ
 पश्रुते ॥ नरा शंसस्तविष्यते ॥ षष्ठिं सहस्रानवतिं च कोरम आरुशमिषु दधुहो ३ मो

सू. ३०
१२

थामोदेवोमित्यस्यप्रतिगरश्चतुर्दश्यामेकेनद्वान्यांचविग्रहः शेषोर्ध्वं शीरता अम्बा
आह्वंतु इति सत्यं पदान्यष्टादशानवाधान्यलाबुकं निरवातकमिति सप्तपदीं हन
त्कथं हनत्यर्थाकारं पुनः पुनरिति चेत्तैवित्तौ किरणौ द्वाविति षष्ठ्युभौ दुंदुभिमाह
ननाभ्यां जरितरोथामोदेवकोशविभे जरितरोथामोदेवरजनिग्रंथे इति जरितरो
थामोदेवोपानहिपादं जरितरोथामोदेवोचरांजनीमांजन्यां जरितरोथामोदेवोत्त
रांजनीवर्त्मन्यां जरितरोथामोदेवैति प्रंगरा अवसाने विहेत्छागपागुदगिति च ल ति
लोढेधाकारं प्रणवेनासंत न्वेन लावूनि जरितरोथामोदेवो ३म् पृषातकाग्निजरितरो
थामोदेवो ३म् ॥ अश्वत्थपलाशां जरितरोथामोदेवो ३म् पिपीलिकावटोजरितरोथा
मोदेवो ३मिति प्रतिगराः प्रणवेषु भुगित्यभिगत इति प्राणिपदानि सर्वाणि यथानि

राम
१२

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भवत्सुनत्येकाही भवत्सुहरहः शस्यानिनारंभणीयानकद्वतः कद्वतां रुजनेनित्यान्त्र
गाथां छस्त्वा संपातानेव संपातवत्स्वहीनसूक्तानीतरेषु ततोत्यान्येकाहिका नि संपात
वत्सुतु सर्वस्तोमेषु प्राकृते वै काहे हीनसूक्तान्यादितस्तृतीया नि सामसूक्तानि सप्रगा
नि सर्वष्टेषु पृष्ठानि पृष्ठे संख्या अग्निष्टोमः प्रथमं बोधशी चतुर्थमुख्या इतर इति पृ
ष्ठः प्रत्यक्षपृष्ठो न्यैः परोक्षपृष्ठ एते वै पिस्तुष्टे वै रूपादीनाभावे पृष्ठः स्तोमः पवमानभा
व आपवर्ग्य पृष्ठस्तनू पृष्ठो होतुश्चेष्ट्ये तनो यसे ॥४॥ अभिजिह्वहत्पृष्ठ उभय सामाय
यपिरथं तरं यज्ञायज्ञीयस्य रुजने पिब वां स्विह सामप्रगाथः पिबा सोमं तमुष्टुहीति म
ध्यं दिनस्तयोरेकाहिके पुरस्तादन्ये वा शंसेयुरेते एवेति गौतमः सप्तदशत्वात्पृष्ठस्य या
वत्यो यावत्यः कुशानां नवतो दशतो वा निष्के वत्येतावति सूक्ता मध्यंदिना स्युरिति महा

श्री०सू०उ०
१४

न्यायो मरुत्वतीयस्योत्तमे विपरिते चातुर्विंशिकं तृतीयसवनं मभिस्तुवन्नहः पूर्वः
स्वरसामानः स्वराणि त्विह पृष्ठानि तेषां स्तोत्रिया यज्जा यथा अपूर्वमस्त्यपायिते
महर्मे नं प्रत्येतने त्यापो वा सर्वेषां वयं च त्वा सुता वंत इति तिस्रो बृहत्सो यस्ते साधि
ष्टो वस इति षष्ठ्यनुष्टुभ इत्यनुरूपं स्तोत्रिये यथा युक्ता बृहती तथा नुरूपे रज्यायी न्येता
नियथा बृहद्रथं तरे ॥ ५ ॥ विपुवां दिवा कीर्त्युदिते प्रातरनुवाकः पृथुपाजा अमर्त्य इ
ति षट्धा य्याः सामिधेनीनां सौर्यः सवनीयस्योपालंभ्यः सोमोपोष्टो वासमुद्रादूर्मि
रित्साज्यं त्यं सुमेपंकया शुभेति च मरुत्वतीयं महादीवा कीर्त्युदितं विभ्राद्बृहत्सि वतु सो
म्यं मधुन मोमित्रस्य तरुणस्य चक्षुः सदिति स्तोत्रिया नुरूपे यद्विहद्रथं तरे पवमानयोः
कुर्युयो नी एनयोः शंसैद्रथं तरे स्य पूर्वा माघे भवतो न्याभिरपि सन्निपात उत्तमस्ति

राम
१४

हसामप्रगाथो नृणा मुत्वा नृतमंगीभिर्हृत्प्रेरितितिव्योयस्तिग्मशृंगोभित्यं मे षमिं
दस्पनुवीयाणि त्वेन स्मिन् नैर्द्विनिविदं शस्त्वा शंसे देवोत्तराणि षट्दिवश्चिदस्पनुत
त्वमेष प्रपूर्वश्च षामदः प्रमंहिष्ठा यत्प्रमूर्खिनी हताक्ष्यमंततस्तस्यैकां शस्त्वा हूयद्
रोहणं रोहेदिति निष्केवल्यं विकर्णं चैद्रुत्सा मोर्ध्वमनुरुत्पातं वोदस्ममृतीषहमभि
प्रवः सुराधसमिति ब्राह्मणाच्छंसी श्येत नो धस यो यो नी शंसे भो धसस्य पूर्वं श्येत स्यो
तरामेतद्वोत्रकाणां यो निरुणानं यच्च प्रगाथ आकानमेताभ्यस्तस्यं चाहावपरिमित
त्वादु न मे नोभिप्लुविके नोक्तं तृतीयसवनं मे काहि कोतु प्रतिपदनुचरो भासंचय शीय
शीयस्य रुणैः पृक्षस्य रुहो अरुषस्य नू सह इति स्तोत्रियानूषो मूढनिंदिवो अरतिं
पृथिव्या मूढनिंदिवो नाभिरग्निः पृथिव्या इति वान्या सुचे देवं लिंगाः स्वतो नुरुप आ

सू० ३०
१५

वृत्तास्वरसामानः॥ ६॥ विश्वजितोऽग्निं नर इत्याज्यं चतुर्विंशेन मध्यं दिनीं वैराजं तु
ष्टुं सन्पूरं वृहत्तमं योनिं प्राग् वै रूपं योन्या हो भो णां पृष्ठानि शा करे वै रूपे रैव ता निने
योनीः शंसंति वामदेव्यस्य मेत्रावरुण उक्ते ब्राह्मणाच्छसिनः काले यस्याश्वावाकं रे
काहि कोस्तोत्रियावेत योनी मा अंतरे एक द्दतश्चैतेषामेव पृष्ठानां साम प्रगाथान्
त्सत्रां मदासो योजात एवाभूरेक इति साम सूक्तानि पुरस्तात् सूक्तानां मुक्तं तृतीय
सवनं मुत्तमेन पृष्ठ्या न्हे काहि को तु प्रतिपदं नुचैरौ वृहच्चेदग्निष्टोम साम त्वमग्ने य
ज्ञानामिति स्तोत्रिया नु नृपा विगति न वरात्रः सर्वेऽग्निष्टोमा उख्याने के स्वर साम्नो हि
तीय माभि ह्रु विकं गो रायुरुत्तरं च ह क्रुते पूर्वस्मात्पृष्ठ्या त्सवनं शोयथांतरं गौरायुरु
त्तरात्षष्ठं ह क्रुते युग्मेभ्यो गौरायुजेभ्यो आयुर्द्वा शरात्रे पृष्ठ्याः षष्ठं हः पूर्वच्यहः पुनश्च

का २

राम
१५

ना ३

होमान्तवन्नरुणयिवेरुपंतृतीयेप्रथमस्यछांदोमिकस्यद्विष्टोमध्यंदिनेषुव
तेनिविद्धानेपूर्वेचद्वितीयस्यशंसामहांमहश्चित्त्वमिंद्रपिवासोममभितमस्यचा
वापृथिवीमहांइंद्रोनुवदितिमरुत्वतीयमपूर्वापुरुतमानिनांसुतेकीर्तिंत्वंमहां
इंद्रयोहदिवश्चिदस्यत्वंमहांइंद्रतुभ्यमितिनिष्केतृतीयस्येंद्रःस्वाहागायत्सामिति
ष्ठाहरीप्रमंदिनेइमाउत्वेतिमरुत्वतीयंसंचत्वेजग्मुरितिस्सूक्तेआसत्योयात्वहंसु
वंतत्तइंद्रियमितिनिष्केवल्यमायाहिवनसेमानुकंबुमुरेकइतिद्विष्टसूक्तानिपुर
स्ताद्वैश्वदेवसूक्तमितिनुसमूच्छः॥७॥व्यूहश्चेत्सृष्ट्यस्योत्तरेअहेमध्यंदिनेषुगाय
त्रांस्तृचानुपसंशस्यतेषुनिविदोदध्यादिमनुमायिनंहवेत्यमुवःसत्रासाहंमरुत्वां
इंद्रमीदृस्तमिंद्रंवाजयामस्ययंहयेनवाइदमुपनोहरिभःसुतमितित्रैष्टुभान्येषां

वल्यं

सू० ३०
१६

तृतीयसवनानिचतुर्थेह न्यादेवोयातुप्रपावेति वासिष्ठं प्रक्रमुभ्यः प्रशुक्नेति
वैश्वदेवं वैश्वानरस्य सुमनो कंड्व्यक्ता अग्निं नर इत्याग्निमारुतमष्टादशोत्तमे वि
राजो द्विपदा एकादशमारुत ए कविं शानि वैश्वदेव सूक्ते पंचमस्यो दुष्यदेवः सविता
दमूना इति तिस्रो महीधावा पृथिवी इह ज्येष्ठे इति च तस्य स भुवि स्वास्तुषे जनमि
नि वैश्वदेवं हविष्यां तं व पुनर्नुतं दग्निं होता गृहपतिः सराजेति तिस्र इत्याग्निमारुतमु
क्तमा वैश्वदेव सूक्ते साध्या सोत्तमा जातवेदस्यै सर्वत्राध्यासानुपसमस्य प्रणुयात्स
ष्ठस्यो दुष्यदेव इति गात्समर्दं किमु श्रेष्ठ उपमो वा जा इति त्रयोदशार्धं च तस्य श्वेदे
श्वदेव सूक्ते च मंत्य मुदूरेति वैश्वदेवं महश्वकृष्णं मध्वो वो नाम सप्रत्नयेत्याग्नि
मारुतमिति पृष्ठ्यः ॥ ८ ॥ अथ छंदो मांसमुद्रादूर्मीरित्याज्यं मावायो भूषशुचि पाउप

राम
१६

नः प्रथाभिर्यसिदाश्वांसमच्छानो नियुद्धिः शतिनीभिरध्वरं प्रसोताजीरो अध्वरेष्व
रुठायेवायव इन्द्रमादना सोयावांशतं नियुतो याः सहस्रमित्येकपातिन्यः प्रयद्वांमि
त्रावरुणास्पूर्य भागोभतानासत्यारथेनानोदेवशवसायाहृषुष्मिन्प्रवोयज्ञेषुदेव
यंतो अर्चन्प्रक्षौदसाध्यागसासस्त्रएषोतेप्रउगं माध्यंदिनेसूक्तेविपरिहृत्येतरयो
र्निविदोदध्यादेवमुत्तरयोश्चतुर्थपंचमे अभित्वादेव सवितः प्रेतां यज्ञस्य शंभुवा
यंदेवायजन्मन इतिहृचाऐभिरग्नेदुव इतिवैश्वदेवं नित्याग्निं सूक्ताग्निं वैश्वानरो अ
जीजनदित्येका सविश्वं प्रतिचाकुरुपदत्तुत्सृजतेवशां ॥ यज्ञस्यवयउत्तिरनू ॥ वृषा
पावकदीदित्यग्नेवैश्वानरयुमत ॥ जमदग्निभिर्गहतः ॥ प्रयद्वास्मिष्टुभंदत्तंव इत्यग्नि
मारुतं ॥ १ ॥ द्वितीयस्याग्निं वोदेवमित्याज्यं कुविदंगै नमसायेव धासैः पीवो अभार

द्विपदा २

सू० ३०
१७

यिद्यः सुमेधा उच्छुषसः सुदिना अरिप्रा इत्येकपातिन्य उशंता दूतान दभाय गो
पायावत्तरस्तन्वो यावदोज इत्येका द्वे च प्रतिवां सूर उदिते सूक्तैर्धेनुः प्रत्नस्य काम्यदु
हाना ब्रह्माण्डं द्रोपया हि विद्वात्तुर्ध्वो अग्निः सुमतिं वस्वो अश्वेदुत स्यात्तः सरस्व
ती जुषाणेति प्रउगं हिरण्यपाणि मृतय इति च तस्मै महो योः पृथिवी च नौ पुबानपि
तरा पुनरिति तृचौ देवाना मिदव इति वैश्वदेवं मृतावानं वैश्वानरं मृतस्य ज्योतिष्य
स्यति ॥ अजस्रं धर्ममीमहे ॥ दिवि मृष्टो अरी च त्वाग्निं वैश्वानरो महान् ॥ ज्योतिषा वा
धते तमः ॥ अग्निः प्रत्नेषु धाम सुकामो भूतस्य भव्यस्य ॥ सम्राट् को विराजति ॥ की
कंवः शर्द्धेग्ने मृच्छेत्याग्निमारुते ॥ १० ॥ तृतीयस्या गन्ममहेत्याज्यं प्रवीरयाशु च यो द
द्विरेते ते सत्ये नमनसा दीध्याना दिवि क्षयं तारजसः पृथिव्या मा विश्ववाराश्चिनाग

राम
१७

तं नो यं सोम इन्द्र तुभ्य सुन्व आतु प्र ब्रह्माणो अंगिर सो नक्षत्रं सरस्वतीं देवयं तो हवं
त आ नो दि वो बृ हतः पर्वतादा सरस्वत्यभि नो ने वि वस्य इति प्र उगमे क पाति न्य उत
मो दोषो आ गा त्र वां म हि य वी अ भा ति तृ चा विं द्र इ षे द दा तुं स्ते नो र त्ना नि ध त्त ने त्ये न
का द्वे च ये त्रिं श ती ति वे श्व दे वं वै श्वान रो न ऊ त य आ प्र या तु प रा व तः ॥ अग्निर्नः सु
हृ ती रु प ॥ वै श्वान रो न आ ग म दि मं यु जं स जू रु प ॥ अग्नि रु त्ते न वा ह सा ॥ वै श्वान
रो अंगि रो भ्यु स्तो म उ त्छं च चा क न त् ॥ ऐ पु यु म्मं स्व य म त् ॥ म रु तो य स्य हि प्रा ग्न ये
वा च मि त्याग्नि मा रु तं ॥ ११ ॥ द श मे ह न्य नु ह मां रु ळा ने न्नि न रो दी धि ति भि रर ण्ये रि
ति तृ च मा ग्ने ये क्र ता उ षा अ प स्व सु स्त म इ तै प षो द्वि प दां त्रि रु ष स्य आ शु भ्रा या त
म श्वि ना स्व श्वे ति तृ च मा श्वि ने क्र तो स्तो क सू क्त स्य द्वि ती य तृ ती य यो रु ळा ने न्ने घृ त

सू. ३०
१८

स्यधातिभिर्भुमेसुश्वंद्रसर्पिष इत्येते इदमापः प्रवहतेत्येतस्याख्यान आपो अ
स्मान्मातरः शुंभयंत्वित्यच्छावो अग्निमवसे प्रत्यस्मा इति तृचयोखानेष्टानः शी
रशोचिषं प्रतिश्रुतायवो धृषदिति तृचावच्छावाकः परित्वाग्नेपुरंवयमित्येतस्या
खानेग्नेहंसिन्यत्रिणमित्युत्तिष्ठतावपश्यतेत्येतस्याख्यान उन्निष्ठ भोजसासहेत्य
रुविष्टो विक्रमस्वेति धृतया ज्या खाने भवामिन्नो न शे व्यो धृता सुरित्यहरहश्वाहर्ग
नेषु यंत्रैस्तदहस्यात्सिनीवाल्या अभ्यस्येदित्येके भास्मिन्नह्निकेन चित्कस्य चिद्वि
वाच्यमविवाक्यमित्येतदा चक्षते संशये बहिर्वेदि स्वाध्यायप्रयोगो तवेदीत्येकेन व्यं
जनेनोपहितेन वार्थः प्रत्यसित्वा प्रायश्चित्तं जुहुयुरग्ने तमधाश्वं नस्तो मे रित्याज्यं
पंचाक्षरेण विग्रहोदशाक्षरेण वा त्वारथं यथोत्तर्य इत्येतस्याखाने त्रिकद्रुकेषु महि

राम
१८

पायवाशिरमिति सरवाय आशिषामहीतिति स्त्रुत्तु ह्यो मरुत्वां इंद्रेति मरुत्व
 तीयंकयानश्चित्र आभुवदित्येता सुरथं तरं पृष्ठं तस्य योनिं शंसे हृह तश्च गाणगा
 रिद्धे शरात्रे युग्मान्वयत्वात्तादर्थे णैकपदा उपसंशस्य जगावानमेकपदाः शंसेदं
 द्रो विश्वस्य गोपतिरिति च तस्त्रुत्तमयोपसंतानो यद्र सोमपातमइति षकुट्टिहो
 युध्मस्य तइति निष्केवल्यं तत्सविनुर्दृणी महइत्येतस्या रुजानैभित्यं देवं सविमोण्यो
 रित्युभक्षणा इत्याभैवं पश्चान्तायुमिति द्वेपदं समिद्धमग्निं समिधा गिरा गृण इति
 त्वचश्च द्विप्रतीकं जातवेदस्य चतुर्थेन व्यूहस्यैतराणि सूक्तानि वामदेव्यमग्निष्टोम
 सामाग्निं नरोदाधिनिभिररण्योरिति स्तोत्रिया नुरुपावग्निष्टोम इदमहं रुध्वं पत्नी
 संयाजेभ्यः ॥ १२ ॥ गार्हपत्ये जुह्वती हरमे हरमध्वमिह धृतिरिह स्वधृतिरग्ने वाक्सा

सू० ३०
१९

हावाचित्याग्नीध्रीयउपसृजंधरुणं मानरंधरुणोधयन् ॥ रायस्योषमिषमूर्जम
स्मासुदीधरत्वाहेतिसदः प्रसृप्यमानसेनस्तवतेयर्हस्तंतमन्येताध्वर्यवित्याक
यीतहोहोतरितीतरआयंगोः पृश्निरक्रमीदित्युपांशुतिस्त्रः पराचीः शस्त्वा व्याख्या
स्वरेणचतुहोतृन्याचक्षीतदेवावाअध्वर्योः प्रजापतिगृहपतयः सत्रमासतोहो
तस्तथाहोतरित्यध्वर्युः प्रतिगृणत्यवसितैवसितेदशसुपदेषुतेषांचित्तिः सुगा
सी३त् ॥ चित्तमाज्यमासी३त् ॥ वाग्वेदिरासी३त् ॥ आधीतंवर्हिरासी३त् ॥ केतो
अग्निरासी३त् ॥ विशातमग्नीदासी३त् ॥ प्राणोहविरासी३त् ॥ सामाध्वर्युरासी३
त् ॥ वाचस्पतिर्होतासी३त् ॥ मनउपवक्तासी३त् ॥ तेवाएतंगृहमगृह्णते ॥ वाचस्प
तेविधेनामन् ॥ विधेमतेनाम ॥ विधेस्त्वमस्माकं नाम्नायांगच्छ ॥ यां देवाः प्रजापति

राम
१९

गृहपतयचरुद्धिमराध्रुवंस्तामृद्धिरास्यामइत्यपब्रजत्यध्वयुरेथप्रजापतेस्तनू
 रितरउपांश्चतुद्रवतिब्रह्मोद्यं चाभादाचान्नपत्नीचभद्राचकल्याणीचानिलयाचा
 पभयाचानासाचानाप्याचानाधृष्याचाप्रतिधृष्याचापूर्वाचाभ्रातृव्याचेतितनो
 ग्निर्गृहपतिरितिहेकआहुः सोस्यलोकस्यगृहपतिर्वायुर्गृहपतिरितिहेकआ
 हुः सोतारिक्षलोकस्यगृहपतिरसौवेगृहपतियोसौतपत्येषपतिर्भूतवोगृहाः॥
 येपांवेगृहपतिंदेवंविद्गृहपतिर्भवतिराधोतिस्सगृहपतीराध्रुवंतियेयजमा
 नाः॥येपांवाअपहतपाप्मानंदेवंविद्गृहपतिर्भवत्यपसगृहपतिः पाप्मानंहते
 पतेयजमानाः पाप्मानंघ्नतेध्वयोअरात्मेत्युच्चैरेषायाज्येषवषट्कारो नानुवषट्कारो
 त्युक्तंवषट्कारानुमंत्रणमरात्महोतारित्यध्वयुः प्रत्याहमनसाध्वयुर्ग्रहं गृहीत्वाम

सू० ३०

२०

वागुपमेतु

नसाभक्षमाहरतिमानसेषुभक्षेषुमनसोपक्कानभक्षणेमनसात्मानमाप्यायौं
दुंबरीसमन्वारभ्यवाचंयच्छंत्यानक्षत्रदर्शमात्तत्रानधरान्पाणींश्चिकीर्षेरंदश्वमा
नेष्वध्वर्युमुरवाःसमन्वारब्धाःसर्पेत्यातीर्थदेशाद्युवंतमिंद्रापर्वतापुरोयुधेतिज
पंतोध्वर्युपथेनेत्येकेदक्षिणस्यहविधानिस्थाधोक्षेत्रेत्येकेप्राप्यवरान्नुत्वावाचं
विसृजतेयदिहोनमकर्मयदत्परीरिचाम॥प्रजापतिंतत्सितरमप्येतित्यथवाचं
निह्वंतेवागेतुवागुपेतुंवागित्युत्करदेशेसुब्रह्मण्यांनिराहूयवाचंविसृजंतेनि
त्यस्तिहवाग्विसर्गएतावत्सात्रंहोतृकर्मन्यत्रमहाब्रतान्तंदेषाभिथज्ञगाथागी
यते॥अतिरात्रंश्वतुर्विंशंषष्ठहावभिजित्स्वराः॥विषुवान्विश्वजिज्ञैवच्छंदोमा
दशमंत्रं॥मायणीयश्वतुर्विंशंपृष्ठोभिप्लवएवच॥अभिजित्स्वरसामानेवि

राम
२०

पुवान्विश्वजित्था ॥ छंदोमादशमं चाह उचमंतु महाव्रतं ॥ अहीनैकाहः सत्रा
 णां प्रकृतिः समुदाह्रियते ॥ यदन्यधीयते पूर्वधीयते तं प्रति ग्रामं त्यहानी पंचविं
 शति ये वै संवत्सरोमितः ॥ एतेषामेव प्रभवस्त्रीणि षष्टि शतानि यदि तितये के
 नैवेच्छां दो ग्ये वा ध्वर्यु वे वा होत्रा मशाः समान्नातान ता न्कुर्याद कृत्स्नत्वा द्वोत्र
 स्य छंदोग प्रत्ययं स्तोम स्तोत्रियः पृष्ठं संख्ये त्यध्वर्यु प्रत्ययं तु व्याख्यातं काम काल
 देश दक्षिणानां दीक्षोपसत्प्रसव संख्योत्थाना नामेतावत्वं हविषामुच्चैरुपांशु वा
 यां हविषां चानुपूर्व्यमेतेभ्य एवा होभ्यो हीनैकाहान्यश्वात्तरान्याख्यास्यामः ॥ १३ ॥
 एतद्दिदं ब्रह्म चारिणमनिश कृतिनं संवत्सरावमं चारयित्वा व्रतमनुयुज्यानुकोशि
 शिने प्रब्रूयादुत्तरमहर्महाना म्नीरग्र उदगयने पूर्वपक्षे श्रोव्यन्वहि ग्रा मात्खलीपा

सू० ३०
२९

कंतिलमिश्रं प्रपयित्वा चार्पाय वेदधीतं विहितं व्रतं संशयान्मृष्टालघुमात्राच्चैदं
पत्कारितास्युरन्वारब्धे जुहुयादग्नावग्निश्चरति प्रविष्टं ऋषीणां पुत्रो अधिरा
ज एषः ॥ तस्मै जुहोमि हविषा घृतेन मा देवानां मो मुहद्भागधेयं मो अस्माकं मो मु
हद्भागधेयं स्वाहा ॥ याति रश्मी निपद्यते हं विधरणी इति ॥ तां त्वा घृतस्य धारया यजे
संम्राधनी महं स्वाहा ॥ यस्मै त्वा काम कामा यवयं संम्रा अयजामहे ॥ तमस्मभ्यं का
मं दत्वाथेदं त्वं घृतं पिब स्वाहा ॥ अयं नो अग्निर्वीरवः कृणोत्वयं मृधः पुर एतु प्र
भिंदन् ॥ अयं शत्रूं जयतु जहृषा एषो यं वाजं जयतु वाजसांतो स्वाहा ॥ अयं सूत्यै
वानुमत्यै च स्वाहा ॥ प्रदात्रे स्वाहा ॥ व्याहृतिभिश्च पृथग्घुत्वा हेतं स्जालीपाकं स
र्वमशानेति भुक्तं वं तमपामं जलिपूर्णमादित्यमुपस्थापयेत्वं व्रतानां व्रतपतिर

राम
२९

सिन्नतं चरिष्यामि तच्छेकेयं तेन शकेयं तेन राध्यासमिति समाप्य संमील्य चाचंय
 छेत्कालमभिसमीक्ष्यमाणो यदा समविष्यादाचार्येणैकरात्रमध्यायोपपादना
 त्रिरात्रं चानित्याध्यायेन तमेव कालमभिसमीक्ष्यमाण आचार्यो हितेन वाससा
 त्रिः प्रदक्षिणं शिरः समुखं वेष्टयित्वा हेतं कालमेवं भूतो स्वपन्भवेति तं कालमस
 पन्नासीतानुवक्ष्यमाणैः पराजितायां दिश्यन्ने प्रतिष्ठाप्यासि मुदकमंडलुमश्मान
 मित्युत्तरतो गेः कृत्वा वत्सतरीं प्रत्यगुदगं संश्रवणे बध्वा पश्चादग्नेराचार्यस्तृणेषु
 पवित्रोदपराजितां दिशमभिसमीक्षमाणो ब्रह्मचारी तेषां न्यरिमृज्य प्रदक्षिणमग्नि
 माचार्यं च कृत्वा पसंगृह्य पश्चादाचार्यस्योपवित्रोत्सृजेष्वेव प्रत्यग्दक्षिणाभिसमी
 क्षमाणः पृष्ठेन पृष्ठं संधाय ब्रूयान्मनसा महानाम्नीभो ३ अनुब्रूहीति पुनः पृष्ट्वा

सू० ३०

२२

नुकोशिनैसंमील्येवानुब्रूयात्सपुरीषपदास्त्रिरनूच्योन्मुच्योच्छीषमादित्यमी
क्षयेन्मित्रस्यत्वाचक्षुषाप्रतीक्षेमित्रस्यत्वाचक्षुषासमीक्षेमित्रस्यवश्वक्षुषानु
वीक्षइतिदिशःससंभाराःपुनरादित्यमित्रस्यत्वाचक्षुषाप्रतिपक्ष्यामियोस्मांदे
ष्टियंचवयद्विष्मस्तंचक्षुषोहेतुर्लक्षित्विगतिभूमिमुपस्पृशेदग्नइकानमइकान
मत्रविभ्योमंत्रकृच्योमंत्रपतिभ्योनमोवोअस्तुदेवेभ्यःशिवानःशान्तमाभवसुमृ
वीकासरस्वतिमातेव्योमसंदृशि॥भद्रंकरोगिभिःशृणुयामदेवाःशभद्रंद्राग्नीभ
वतामवोभिःस्तुषेजनंसुव्रतभव्यसीभिःकथानश्वित्रआभुवदितितिस्रःस्यो
नापृथिविभवेतिसमाध्यसमानंसंभारवर्जमेपद्वयोःस्वाध्यायधर्मआचार्यवदे
कःकाल्पनाथाःश्रवणायाअनधीतपूर्वाणिमध्यायस्तेष्वध्यायधीतपूर्वाणिमधी

राम
२२

तपूर्वाणि ॥ १४ ॥ इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रे अष्टमोऽध्यायः ॥ श्रीराम ॥ ६६ ॥
हरिः ॐ ३म् ॥ उक्तमकृतयोहीनेकाहाः सिद्धैरहोभिरक्लामतिदेशोभतिदेशैस्ते
काहोज्योतिष्टोमोद्वादशशतदक्षिणस्तेनशस्यमेकाहानांगो आयुषाविपरीते
व्यहानां व्यहाणां पृष्ठज्यहः पूर्वोभिप्लवज्यहोवेवं प्रायाश्वदक्षिणा अवगतिरा
त्रेभ्यः साहस्रास्त्वतिरात्रा व्यहात्र्यहाश्वयेभूयांसत्र्यहादहीनाः सहस्रं तेषां त्र्यहे
प्रसंख्यायान्वहंततः सहस्राणि सभावत्वेव दक्षिणानयेकरतिरिक्तास्तूचमेधि
का अग्निदिष्टानां स्तोमपृष्ठसंख्यान्यत्वाद नन्यभावो नित्यानेमिति काविकारमाध्यं
दिनेतुहोतुर्निष्केवल्यैस्तोमकारितं शस्यं सत्रोपजनस्तादृश्यवर्जमग्नेसूक्तानां हा
नोततएवोद्धारोयेवात्रिचतस्तोमास्युस्तृचाएवतत्रसूक्तखानेषु यथाग्नित्यानिवि

सू० ३०
२३

होभ्युदियात् ॥ १ ॥ उक्तानि चातुर्मास्यानि सोमान्वक्ष्यामः पर्वणां रुजानि यूपका
ने कैपरिधौ पशुभियुं जंतिवैश्वदेव्या रुजानि प्रथमं पृष्ठ्याहर्जनिष्टा उग्र उग्रोजज्ञ
इति मध्यं दिनं ऐकाहिका होत्राः सर्वत्र प्रथमं सां पातिकां केष्वाहः स्वेकाही भवत्सु वै
श्वानरपार्जन्ये हविषी अग्नीषोमीयस्य पशोः पशुपुरोकाशे न्वायातयेयुः प्रातः
सवनिकेषु पुरोकाशेषु वैश्वदेव्याहर्वांष्यन्वायातयेयुर्वैश्वदेवः पशुबार्हस्पत्यान्
वंध्यावरुणप्रधासरुजाने पृहउत्तरस्यान्हः प्रातः सवनिकेषु पुरोकाशेषु वरुण
प्रधासहवीष्यन्वायातयेयुर्मरुतवारुणौ पशूमेनावरुण्यनूवंध्याग्निशोमरेन्द्रा
ग्ररुजाने साकमेधरुजाने अहोतिरात्रांती द्वितीयस्यान्होनु सवनं पुरोकाशेषु पृ
र्वद्युहर्वांषितृतीये हन्युपांश्चतुर्थीमौहत्वापो णि देवं प्रातः सवनिकेषु कैलिनं मा

राम
२३

ल्लो

ध्यंदिनेषु माहेन्द्राण्यंतरेण घृतयाज्यैर्दक्षिणे माज्जालीयेऽपि तत्रोपरुखा
नं यथानतिप्रणीय चरतामनूबंध्यायाः पशुपुरोकाश आदित्यमन्वायातये
पुराग्नेय्येन्द्राग्नेकादशिनाः पशवः सौयन्निबन्ध्याग्निशोमः शुनासीरीयाया
रुतानेमातः सवनिकेषु पुरोकाशेषु शुनासीरीयाया हवींष्यन्वायातये युवयि
व्यः पशुराश्विन्यनूबन्ध्यान्वहंपंचाशदक्षिणाः ॥ २ ॥ अथ राजसूयाः पुर
स्तात्काल्पन्याः पौर्णमास्याः पवित्रेणाग्निशोमेनाभ्यारोहणीयेन यजेते पौर्णमा
स्यां चातुर्मास्यानि प्रयुक्ते नित्यानि पर्वणि च काभ्यां तु पर्वन्तिरेषु चरं त्यहर्विपर्य
यं पक्षविपर्ययं वा संवत्सरांते स मापक्षेभिषेचनीयदेपियाउक्थ्यो बृहत्पृष्ठउभ
यसा माभिषेचनीयः संस्तुते मरुत्वतीयेर्दक्षिणत आहवनीयस्य हिरण्यक

श

न

सू० ३०
२४

शिपावा सीनोभिषिकायपुत्रा मात्यपरिवृतायराज्ञे शोनः शोपमाचक्षीत हिरण्य
कशिपावासीन आचक्षे हिरण्यकशिपावासीनः प्रतिगृणाति यशो वै हिरण्यं य
शसैवै नंतत्समर्धयत्योमित्युचः प्रतिगर एवं तथेति गाथाया ओमिते वै दैवं त
थेति मानुषं दैवेन चैवै नंतन् मानुषेण च पापादेन सः प्रमुंचति तस्मा पोराजवि
जिती स्यादप्ययजमान आख्यापयेतैवै तच्छोनः शोपमाख्या नंतन् हास्मिभत्सं
चनेनः परिशिष्यते सहस्रमाख्या त्रेदद्याच्छतं प्रतिगरि त्रेयथा स्वमासने संसृ
पेष्टिभिश्चरित्वा दशपेयेन यजेत तत्र दश दशैकैकं च मसं भक्षयेयुर्नित्यान्त्र
संख्यायेतराननु प्रसर्पयेयुर्ये मातृतः पितृतश्च दशपुरुषं समनुष्ठिता विधा
तपोभ्यां पुण्यैश्च कर्मभिरेषामुभयतो नात्रात्मण्यं निनयेयुः पितृत इत्येकेन

राम
२४

वग्वासः सुतसोमास इंद्रं सखा हयत्रसस्विभिर्न विग्वेरिति निविद्वानयोराधे सूक्तमु
 खीये इत्क कएते प्रतीयादुत्तर आ पूर्यमाण पक्षे केशवपनीयो बृहत्सृष्टोतिरात्रोदयो
 मासि यो व्युष्टि व्यहोतिष्टोमः पूर्वमहो सर्वस्तोमोतिरात्र उत्तरसुत्तर आपूर्यमाण प
 क्षे क्षत्रस्य धृतिरग्निष्टोमः ॥ ३ ॥ इति राजसूयान्यायकृताश्वदक्षिणा अन्यत्राभिषे
 चनीयदशपेयाभ्यामभिषेचनीयेतु द्वात्रिंशतं द्वात्रिंशतं सहस्राणि पृथक् पृथक् रथेभ्यः
 षोडश षोडश द्वितीयेभ्योष्टावष्टौ तृतीयेभ्यश्चत्वारिचत्वारिषादिभ्यः संसृपेष्टीनां
 हिरण्यमाग्नेय्यां वत्सतरीसारस्वत्यामवध्वस्तः सावित्र्यां श्यामः पौष्ट्यां शितिष्टोबा
 हस्पत्यायामृषभरेण्यं महानिरष्टो वारुण्यां साहस्रोदशपेय इमाश्चादिष्टदक्षिणाः
 सोवणश्च स्तगुद्रातुरश्वः प्रस्तोतुर्द्वेनुः प्रतिहर्तुरजः सुब्रह्मण्याये हिरण्यप्राकाशा

सू०३०

२५

वध्वयोरिजतीप्रतिप्रस्तातुर्द्वादशपष्ठोत्योगभिर्व्यावृत्तणोवशांमेवावरुणस्यरु
क्मोहोतुर्ऋषभोब्राह्मणाच्छंसिनःकार्पासंवासःपोतुःक्षोमीवरासीनेष्टुरेकयुक्तंय
वाचितमष्टावाकस्यानङ्गानाम्नीधस्यवत्सतयुन्नेतुस्त्रिवर्षःसांडोग्रावस्ततः॥४॥
उशनसस्तोमेनेगरगीर्णमिवात्मानोमन्यमानोयजेतौशनायत्सहस्येरयातम्त्व
मपोथदवेतुर्वशायेतिसूक्तमुरवीयेगोस्तोमभूमिरतोमवनस्पतिसवानोनताअर्वा
रेणुककाटोअश्रुतेनतानशान्तिनदभातितस्करौवक्षित्यापर्वतानांदृक्काचिथाव
नस्पतीन्देवेभ्योवनस्पतेहवींषिवनस्पतेरशनयानियूयेतिसूक्तमुरवीयाअधिप
त्यकामोब्रह्मवर्चसकामोवाचुहस्पतिसवेनयजेततस्पतृचाःसूक्तस्त्रानेष्वाग्निदे
वेषुराजतीत्याज्यंयस्तस्मभ्युनेतयइतिसूक्तमुरवीयेइंद्रमरुत्वइहनृणामुत्वेति

राम

२५

मध्यंदिन उदुष्यदेवः सविता हिरण्याया घृतवती भुवनानामभिश्चि येंद्रक्रभुभि
वज्रवद्भिः समुक्षितं स्वस्ति नो मिमीतामश्विना भगदिति वैश्वदेवं वैश्वानरं मनसाग्निं
निवाम्य प्रयंतु वाजाः स्तविषीभिरग्नयः समिद्धं सग्निं समिधागिरा गृणइत्याग्निमारु
तं होत्रका ऊर्ध्वं स्तोत्रियानुरूपेभ्यः प्रथमोत्तमांस्तृचां छंसेयुः प्रगाथेभ्यस्तु माध्यंदि
ने नुसर्वमेकादशदक्षिणा एकादशैकादशवा सह स्वागि शतानि वाश्वो माध्यं
दिने धिको भुवा भ्रातृव्यवानधिबुभूषुर्यजेत सधस्त्रियानुक्रिया परिक्रिया वा स्वर्गका
मएकत्रिके एत्रिके एवाभाय कामा गोतमस्तोमे नयइ छेदान कामामे प्रजा स्यादित्येतेषां
सप्तानां शस्यमुक्तं बृहस्पति सवेन त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या भुवस्त्वमिंद्र ब्रह्मणाम
हान्त्सधो हजातो वृषभः कनीनस्त्वं सधो अपि बो जात इंद्रा नुत्वा हि मे अधदेव देवा

सू० ३०
२६

अनुतेदायिमहदं द्रियाय कथोनुतेपरिचराणिविद्वानिति द्वै एकस्य चिन्मेविभ्वस्त्वा
जएकंमुत्वाससतिपांचजन्यं अयं मामनुषोदेवताताप्रधान्वस्य महतो महानीत्यादि
सोमइन्महदं द्रोमदायवावृधइति सूक्तमुरवीयाः ॥ ५ ॥ गोतमसोममंतरुत्थं कुर्वं
तिग्रहांतरुत्थं श्वेदग्नेमरुद्धि त्रिक्वभिः पाइं द्रावरुणाभ्यांमस्त्वेन्द्रावृहस्पतिभ्यामिं
द्राविष्णुभ्यांसजूरत्याग्निमारुतेपुरस्तात्परिधानीयाया अवपेतोभयोरारुक्तामन्य
तरस्यामेकउक्थ्यस्तोत्रियेषु चैषज्ञायजीयेनस्वेवीसकृदाहूयस्तोत्रियांस्तथानुरु
पानन्यत्राय्येवंस्तोत्रियानुरूपसन्निपातियधुर्वैयज्ञायजीययोनौ सर्वैरेवोत्थ्यसाम
भिः प्रकृत्वास्यात्तथासति ॥ ६ ॥ श्येनाजिराभ्यामभिचरन्त्यजेताहमनुर्गर्भेनु संस्त्व
यामन्योयस्तेमन्यविति मध्यंदिनौ शेषौ वृहस्पतिसर्वेन सभद्रालोहितोष्ठीयानि

राम
२६

सत्याश्रावये

स्त्रिंशिनो याजयेयुः शरमयं बर्हि मौसिलाः परिधयो वै भीतकड्धो वायानको वा
पगूयाश्रावयेच्छ्रद्धिं द्रुभि ववषट्कुर्याद्रुषभि व जुहुयात्सायस्के पूर्वरावेदिः खलउ
तरवेदिः खले वालीयूपः स्पृगो यूपो च पालः कलापी च पाल इत्या गंतु काविकार
अन्यांश्चाध्वर्यवो विदुः सिद्धे तु शस्ये होता संप्रैषान्वयस्यात्साप्याकीर्त्या विहितो म
हारोगेण वा यो बालं प्रजननः प्रजाभविं देत सोऽग्निं पुताय जेतति ह्यहरी यो जात
एवेति मध्यं दिनः सर्वाग्नेयश्चेत्स्तोत्रियानुरूपा आग्नेयाः स्युर्विचारि वापि वा स
र्वेषु देवताशब्देष्वाग्निमेवाभि संनमेत्तथा सत्यं न्वक्ष मिंद्रस्तुताय जेतेंद्र सोम मि
ंद्रं स्तवेति मध्यं दिनो भूतिकामो वायाम कामो वा प्रजा कामो वोपहव्ये नय जेतेंमाउत्वा
य एक इदिति मध्यं दिन इंद्राग्न्योः कुलायेन प्रजातिकामस्ति ह्यहरी तमुपुहीति म

श्री०सू०३०
२७

ध्यंदिनत्रयमेणविजिगीषमालोमरुत्वांइंद्रयुध्मस्यतइतिमध्यंदिनस्तीव्रसोमे
नाभायकामःकस्यवीरस्तीव्रस्याभिवयसइतिमध्यंदिनोविषनेनाभिचरंस्तस्य
शस्यमजिरेणेंद्राविष्टोरुत्कांतिनास्वर्गकामइमाउत्वाधोर्नयइंद्रेतिमध्यंदिनोयः
कामयेतनैह्युत्पाप्मनइयामितिसंस्तुपेचेनयजेतस्तस्यहिशुरुधःसंतिपू
वदुरितिस्तुक्तमुखीयेसत्येनचमसान्भक्षयंतिस्त्यमियंपृथिवीसत्यमयमग्निः
सत्यमयंवायुःसत्यमसावादित्यइति सोमचमसोदक्षिणा॥७॥अतिमूर्तिनाय
क्ष्यमाणोमासंसोयाचांद्रमसीभ्यामिष्टीभ्यांयजेतशुक्लंचांद्रमस्यासौर्ययेतरम
आहगोरमन्वतनवोनवोभवतिजायमानस्तरणिर्विश्वदइतिश्चित्रंदेवानामुदगा
दनीकमितिआज्यानुवाक्याःसइमहांधुनिमेतोररम्णात्स्वमेनाभ्युप्याचुमुनिंथु

राम
२७

निंचेति सूक्तमुरवीये सूर्यस्तुताय शस्कामः पिबा सोममभीद्रं स्तवेति मध्यंदि
नो व्योम्ना नाघ कामो विश्वदेवस्तुताय शस्कामः पंच शारदीयेन पशुकाम एतेषां
त्रयाणां कया शुभातदिदा सेति मध्यंदिन उभय सामानौ पूर्वा उत्थ्यः पंच शारदी
यो विशो विशो वो अतिथि मित्या ज्यं कण्वरथं तरं पृष्ठं गो सव विवधौ पशुकाम इं
द्र सोममेतायामेति मध्यंदिनो दश सहस्राणि दक्षिणाः षोडशे का हा आयुर्गौरि
ति व्यत्यासं मुद्दिह लुभिदौ स्वर्ग काम इंद्र सोम मिंद्रः पूर्णं दिति मध्यंदिनो विनुत्यभि
भूत्यो रिषु वज्र योश्च मन्यु सूक्ते अभिचरन्पजेत त्विष्य पचित्योः सम्राट् स्वराजो रा
ट्पुत्रो जैः दशस्य चैकाहिके उपश दस्य राशि मराय योश्च कया शुभीयतदिदा साये भू
तिकाम राज्य कामा नाघ कामेन्द्रिय काम तेजस्कामानामेते कामा द्वयोर्द्वयोर्द्विषिस्तौ

सू० ३०
२८

मात्रात्यस्तो माश्वपृष्ठ्या हाग्निनाक सदक्रतुस्तो मादिक्स्तो माश्वभिषुवाहाग्निः॥
१८॥ वाजपेयेनाधिपत्यकामः सतदशदीक्षाः सतदशपवर्गे वाहिरप्यस्रजक्रत्वि
जोयाजयेयुर्वज्रकिंजल्काशतपुष्कराहोतुर्विश्वजिदाज्यंकयाशुभातदिदासेति
मध्यंदिनः संस्थिते मरुत्वतीये बाहस्पत्येष्टिराज्यभागप्रभृतीनां तावृहस्पतिः प्र
थमं जायमानो बृहस्पतिः समजयद्दसूनि त्वामीळते अजिरंदूत्या याग्निं सुदीतिं सु
दशंगुणं तद्वृत्तिं संयाज्येयदित्वध्वर्यव आजिं जापयेयु रथब्रह्मा तीर्थदेशे मयूरे च
क्रं प्रतिमुक्तं तद्वारुत्य प्रदक्षिणमावर्त्य माने वाजिनां सामगायादाविर्मर्या आवा
जं वाजिनो अगमन् ॥ देवस्य सवितुः सवे ॥ स्वर्गां अर्वतो जयतः स्वर्गां अर्वतो जय
तीति वायदि सामनाधीयाग्निरेतामृचं जपेत् तृतीये नाभिषुविके नोक्तं तृतीयसव

राम
२८

नं चित्रवतीषु चेत्कवीरैस्त्वं नश्चित्र उत्पाने विवस्वदुषस इत्याग्निष्टोमसाम्नः
स्तोत्रियानुरुपौषोषो वशी त्विह तस्मादूर्ध्वं मतिरि कोत्थं प्रतते अयशिषिविष्णु
मप्रतविष्णुः स्तवते वीर्येणेति स्तोत्रियानुरुपौ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्यत्नेदि
त्सु प्रराध्यं त्वामिच्छवसस्पते तं प्रलयेति त्रयोदशानामेकांशिष्टाह्वयदूरोहणं रोहे
हृहस्पते युवमिंद्रश्च वस्वपौरिंद्रेति परिधानीया विभ्राहृहस्तिबलुसौम्यं मध्वेति या
ज्यातस्य गवां शतानां मश्वरथानां मश्वानां सायानां वत्सानां महानसानां दासीनां
निष्ककंठीनां हरस्तिनां हिरण्यकक्ष्याणां सप्तदश सप्तदशानि दक्षिणा दशान्ये द
क्षिणा गणाधनां शतावमापराध्यानां पूर्वात्वा गणशोभ्यस्येत्सप्तदश सप्तदश
संपादयेदिति वाजपेयस्तेनेष्टाराजाराजसूयेन यजेत ब्राह्मणो बृहस्पतिस्त्वेन ॥

सू०३०

२९

॥१॥ अतिरुक्तस्य चतुर्विंशेन प्रातः सवनं च तृतीयसवनं च तं प्रत्ययेति तु त्रयोद
शैवैश्वदेवं कया शुभातदिदासेति मध्यंदिनौ होत्रका ऊर्ध्वं स्तोत्रिया नुरूपेभ्यः प्र
थमान्त्सं पातां छंसेयुरहीनसूक्तानि वैवंपूर्वे सवने बृहत्पृष्ठेष्वसमाप्तातेषु प्रति
कामं विश्वजिह्वस्तस्य समानं विश्वजिता प्रगाथेभ्यो बृहस्पति सवेनाज्यं नि
ष्केवल्यमरुत्वतीयो चतुर्थो ताभ्यां तु पूर्वे ऐकाहिके होत्रका ऊर्ध्वं प्रगाथेभ्यः शिल्पा
न्यविकृतानि शंसेयुः सामसूक्तानि चोपांस्तृचानहीनसूक्तानामेत्यानामेकाहि
कानां मुक्तमान्त्समानं तृतीयसवनं बृहस्पति सवेन नाभानेदिष्ठस्त्विह पूर्वे वैश्व
देवात्तृचादेव यामरुच्चाग्निमारुतेमारुतात्तयोरुक्तः शस्योपायः ॥१०॥ यस्य पश
वो नोपधरेरन्नन्यान्वाभिजनाग्निनीत्सेतसोप्तो यामेण यजेत माध्यंदिने शिल्पयो

राम

२९

निवर्जमुक्तो विश्वजिते काहेन गर्भकारं चेत्कवीरं स्तप्यैव स्तोत्रियानुरूपान्त्रयं
तरेणाग्रेततो वैराजेन ततो रथं तरेण बृहद्वैराजाभ्यां वैवमेव वामदेव्यशाकरे मे
नावरुणस्य नौधसर्वे रूपे ब्राह्मणाच्छंसिनः श्येनवैरूपे वा कालेयरेव ते अछावा
कस्य सामानं तयैरिहो ह्यो प्रगाथावगर्भकारमतिरात्रस्त्वहो द्वेपदोत्थ्य श्वेदेषु व
तं तृतीयसवनं मूर्ध्वमाश्विना दतिरिक्तोत्थानि जरा बोधत द्विर्विह्वजरमाणः समि
ध्यसेग्निनेन्द्रेणाभात्यग्निः क्षेत्रस्य पतिना वयमिति परिधानीया युवं देवा क्रतुना
पूर्व्येणेति याज्या यदद्य कञ्च वृत्रहनुद्धेदभिश्चुता मघमानो विश्वाभिः प्रातर्यावाणा
क्षेत्रस्य पते मधुमन्त मूर्ध्नि मिति परिधानीया युवां देवास्त्रय एकादशा सदृति याज्या
तमिन्द्रं वा जयामसि महोद्विद्रोय ॐ जसानूनमश्विना तं वारुणं मधुमती रोषधीर्षा

सू-३०
३०

व आप इति परिधानीयापनाय्यंतदश्विनाकृतं वा मिथिया ज्यातो देवा अवंतु न इ
ति स्तोत्रिया नुरूपा उत नो धियोगो अया इति वानुरूपस्यो न मे छेद्यावाष्ट्यिवी उभा
उनूनं देव्या होतारा प्रथमापुरोहितेति परिधानीयायं वां भागो निहतो यजत्रेति या
ज्यायं दिना धीया तपुराणमो कः सरव्यं शिवं चामिति च तस्त्रोथा ज्यास्तदो गाय सुते स
चा स्तोत्रमिंद्राय गायत तस्य मुवः सत्रा साहं सत्राते अनुकृष्टय इति वा स्तोत्रिया नुरू
पा अपरिमिताः परः सहस्रा दक्षिणाः श्वेतश्वाश्च तरारथो होतु हेतिः ॥ ११ ॥ ॥
इत्याश्वलायनश्रौत्रसूत्रेन वमो ध्यायः समाप्तः ॥ ॥ हरिः ॐ नमः ॥ ज्योतिर्ऋद्धि
कामस्य नवसप्तदश प्रजातिकामस्य विषुवत्तोमो भ्रातृव्यवतो गौरभिजिच्चंगौ
रुभयसामा सर्वस्तोमो बुभूषत आयुर्दुर्ध्वार्धैः पशुकामस्य विश्वजिह्वन्ववर्च

राम
३०

सकामवीर्यकामप्रजाकामप्रतिष्ठाकामानां पृष्ठाहान्यादिनः पृथक् कामैरित्य
तिरात्रोस्तेषामाद्यास्त्रयैकाहिकशस्या इत्येकाहा अथाहीनाव्यहप्रभृतयोद्वा
दशशश्रपराध्याग्निष्टोमादयोतिरात्रांतामासापवर्गा अपरिमाणदीक्षाऐका
हंश्चैतरेयैः साहस्रशश्वदक्षिणा अतिरात्रांश्च सर्वशस्तत्राङ्गो संख्याः संख्या
ताः षष्ठहांता अभिषुवादतिरात्रस्त्वत्यः संख्या पूरणे गृहीतानां हानो वैश्वानरोधि
कः ॥१॥ आंगिरसं स्वर्गकामो यो वा पुण्यो हीनो नु प्रैषुः स्याच्चैत्ररथमं नाथका
मः कापिव नं स्वर्गकाम इति व्यहः प्रथमस्य तूत्तरस्यान्हः स्तातश्च तृतीयसव
नं त्वंहि क्षेतवदिति चाज्यंगर्गत्रिरात्रं स्वर्गकामस्तस्य मध्यमस्याङ्गो वामदेव्यं पृष्ठं
विशो विशीयमग्निष्टोमसामवारवंतीयमुत्तमे त्वममेव सूरिति चाज्यं वैदत्रिरात्रं

स. ३०
३१

राज्यकामः सर्वत्रिहृतोतिरात्राश्वदं होमपवमानांतर्वसूपशुकामः पराकच्यं होमप
राकोस्वर्गकाम इति अहो गगीत्रिरात्राश्वदं अत्रेश्वतुर्वीरं वीरकामस्यैस्ते वीरवत्याज्या
मियमग्नेवाजसातमेति द्वितीयेहन्याज्यमग्नायोमर्त्य इति तृतीयेग्निं नर इति चतुर्थेषो
कश्मिन्नश्चतुर्थेति स्याभित्वाष्टभासुत इति गायत्री पुरथं नरं पृष्ठमनुष्टुप् च हतीषु
बृहच्चतुर्थेत्वं वलस्य गोमतोयज्जायथा अपूर्व्येति वाजामदग्नें पुष्टिकामस्तस्य पु
रोक्ताग्निन्युपसदो वैश्वामित्रं भ्रातृव्यवान्प्रजांकामो वसिष्ठ संसर्पमिति चतुरहोः
सार्वसेनं पशुकामो देव्यं भ्रातृव्यवान्पंचशारदीयं पशुकामो ब्रतवंतमायुष्कामो वा
वरं वाक्प्रचदिषुरिति पंचपंचरात्राः पंचशारदीयस्य तु सप्तदशोक्षाण्येह द्वामारुता
मारुतीभिः सह वत्स तराभिः सप्तदशभिः सप्तदशभिः पंचवर्षपर्यन्ति कृताः स

राम
३१

वनीयाः स्तेषां त्रींस्त्रींश्चतुर्विहः स्वात्मरे न्यरि शिष्टान्यं च पंचमै व्रतवतस्तु
ने २ तीयस्यान्हर्षो महाव्रतं पृथ्वं चाह उत्तमः ॥ २॥ अतूनां षष्ठं प्रतिष्ठा कामः पृथ्वः
समूहो व्यूहो वा पृथ्यावलंबं पशुकामः पृथ्वं चाहो भ्यासको विश्वजिच्च संभा
यमायुष्कामः पृथ्व्यहः पूर्वोभिप्लवच्यहश्च क्रुषिससरात्रमृद्धिकामः प्राजाप
त्यं प्रजाकामश्चंदो मपवमानव्रतं पशुकामो जामदग्नमन्नायकामएते चत्वारः पृ
थ्वो महाव्रतं च व्रतं तु स्वस्तोमं प्रथमे सप्तदशं द्वितीये चंदो मपवनेन मोत्तीये चतुर्वि
शो बहिष्पवमानः सप्तदशः शेषश्चतुर्थे ऐंद्रमत्यन्याः प्राजाबुभूषंस्त्रिकद्रका अभि
जिह्वजिन्महाव्रतं सर्वस्तोमो जनकससरात्रमृद्धिकामोभिप्लवचतुरहो विश्व
जिन्महाव्रतं ज्योतिष्टोमः पृथ्वस्तोमो विश्वजिच्च पशुकामस्य सप्तमो देवत्वमीप्सतो

स०३०

३२

हरात्रः पृष्ठा महात्रतं ज्योतिशो मोनवरात्रमायुष्कामः पृष्ठा स्त्रिकद्रुकाम्ब्रिकद्रुकाः
पृष्ठा वलंब इति पशुकामस्येति नवरात्रौ त्रिककुबध्यर्द्धः पृष्ठा महात्रिककुष्वूळो
नवरात्रः समूळस्त्रिककुष्वसमूळश्चतुशो मस्त्रिककुबध्यर्द्धोभिप्लवएतेष्वतुभिः
स्वानां श्रेष्ठकोमो यजेत कुसुरुविंदुमृद्धिकामस्त्रयाणां पृष्ठा द्वाभिमैकैकं त्रिष्टुंदो
मवंतं पशुकामः पृष्ठा वलंबस्य प्राग्विष्वजितं षुंदो मादंमं चाहः पुराभिचरं ज्योतिश १
गमिभितो गौरभिजितं विष्वजिदायुषं शललीपिशं गं श्रीकामोभिप्लवश्चहः पूर्वीस्त्रि
रिति दशरात्रोः ॥ ३॥ पौंडरीकमृद्धिकामः पृष्ठाः स्तोमं षुंदो मागोतमस्तोमो विष्व
जिष्वूळो नवरात्रे महात्रतं वैश्वानर इति वाथ संभाय विजितरात्रश्चतुर्विंशमध्यर्द्धो
भिप्लवः पृष्ठा वेदवज्रं भ्रातृव्यवान् पृष्ठा स्यापे अहनी व्यत्यासमानवरात्रान्महा

श १

राम

३२

व्रतं ॥४॥ अथ द्वादशाहाभवेयुः सत्राणि भवेयुरहीनावोक्तौ दशरात्रः समूहो ब्यू
हो वातमभितोतिरात्रौ संभार्ययोर्विश्वानरमुपदध्यात्संवत्सरप्रवच्छं श्रीकामो
तिरात्रश्चतुर्विंशं विषुवद्वजे निवरात्रो महाव्रतमथ भरत द्वादशाह इममेवैकाहं पृथ
क्सं रूढाभिरुपेयुरतिरात्रमग्रेथाग्निष्टोममथाऽप्युक्थ्या नथाग्निष्टोममथातिरात्रमि
ति द्वादशाहास्तैरात्मना बुभूषंतः प्रजयापशुभिः प्रजनयिष्यमाणाः स्वर्गलोकमेष्यं
तः स्वानां श्रेष्ठमैच्छंत उपेयुर्वीजं जेतवेति पृथक्कमथ सामान्यमपरिमितत्वाद्धर्मस्य
प्रशोदेन्वक्ष्यामो यथा हि परिमितावर्णा अपरिमिता वाचो गतिमाप्नुवंत्येवमेव परिमि
तानामहामपरिमिताः संघाताः सिद्धानि त्वहानि तेषां यः कश्चिन्माहारः सिद्धमेव शस्य
मक्कांतु संशये स्तोमपृष्ठसंरूढाभिरेके व्यवस्थां तदहं कृत्स्नं दृष्ट्वा व्यतिक्रमस्य छंदोगे

सू० ३०

३३

रेवकृत्वा समयमहो बार्हतराथंतरतायामेकाहेनशस्यंराथंतराणां द्वितीयेनाभिप्लुवि
केन बार्हतानामपि वाक्यापुभीयतदिदासीयेएवनिविहानीयेस्यातामेकाहिकमि
तरत् ॥ ५ ॥ सर्वान्कामानाप्स्यन्सर्वाविजितीर्विजिगीषमाणः सर्वाच्युष्टीव्यसिष्यभ
ध्वमेधेनयजेताश्वमुत्सृज्यंनिहिभ्यांयजेताग्निमूर्ध्वान्विराजौ संयाज्येपोऽष्टाद्वि
तीयात्वमग्ने स प्रथा असिसोमयास्तेमयोभुव इति स द्वं तौ त्वाचित्रश्रवस्तमयद्वाहि
ष्ठं तदग्नय इति संयाज्ये अश्वमुत्सृज्य रक्षिणो विधाय सावित्र्यस्तिस्त्र इष्टयो हरहर्वे
राजतंत्राः सविता सत्यप्रसवः प्रसविता सविता यद्मा विश्वा जातान्या देवो यातु स
विता सुरत्नः स धानो देवः सविता स हावेति द्वे स माता सुसमाता सुदक्षिणत आहव
नीयस्य हिरण्यकशिपावासीनो भिषिक्ता यपुत्रा मात्यपरिचृता यराज्ञे पारिप्लवमाच

राम

३३

क्षीतहिरण्यमयेकैर्ध्वर्युरासीनः प्रतिगृणात्यारव्यास्यन्नध्वर्योवित्याकृषीतहोहोत
 र्तितीतरः ॥६॥ प्रथमेहनिमनुर्वैवस्वतस्तस्यमनुष्याविशस्तम आसतइतिगृहमे
 धिनउपसमानीतास्युस्तानुपदिशत्युचोवेदः सोयमितिसूक्तंनिगदेद्वितीयेहनिप
 मोर्वैवस्वतस्तस्यपितरोविशस्तइम आसतइतिरुद्रविराउपसमानीतास्युस्तानुप
 दिशतियजुर्वैदोवेदः सोयमित्यनुवाकंनिगदेतृतीयेहनिवरुण आदित्यस्तस्यगंध
 र्वाविशस्तइम आसतइतियुवानः शोभनाउपसमानीतास्युस्तानुपदिशत्यथवीर्यो
 वेदः सोममितियद्रेषजंनिशांतंस्यात्तंनिगदे चतुर्थेहनि सोमोर्वैष्टवस्तस्याप्सरसो
 विशस्ताइमा आसतइतियुवतयः शोभनाउपसमानीतास्युस्ताउपदिशत्यांगिरसो
 वेदः सोयमितियद्दोरंनिशांतंस्यात्तंनिगदेत्यंचमेहन्यबुधः काद्रवेयः स्तस्यसर्पावि

श्री०सू०३०

३४

शस्तइम आसतइति सर्पाः सर्पविदइत्युपसमानीतास्युस्तानुपदिशतिविषविधावे
दः सोयमिति विषविधां निगदेत्पृष्ठे हनि कुबेरो वैश्रवणस्तस्य रक्षांसि विशस्तानीमा
न्यासतइति सेलगाः पापकृतइत्युपसमानीतास्युस्तानुदिशति पिशाचविधावेदः
सोयमिति यत्किंचित्पिशाचसंयुक्तं निशांतं स्यात्तं निगदेत्सप्तमे हन्यसि तोषान्वस्त
स्यासुरा विशस्तइम आसतइति कुसीदिन उपसमानीतास्युस्तानुदिशत्यसुरवि
धावेदः सोयमिति मायां कांचित्कुर्यादिष्टमे हनि मत्स्यः सांभदस्तस्योदके चरा विश
स्तइम आसतइति मत्स्याः पुंजिष्ठा इत्युपसमानीतास्युस्तानुमदिशति पुराणविष
वेदः सोयमिति पुराणमान्वहीतं नवमे हनि ताक्ष्यो वै पश्चित्तस्तस्य वयांसि विशस्ता
नीमान्यासतइति वयांसि ब्रह्मचारिण इत्युपसमानीतास्युस्तानुपदिशतीति हासो

राम

३४

वेदः सोयमितीतिहासमाचक्षीतदशमेहनिधर्मइंद्रस्तस्यदेवाविशस्तइमआ
सतइतियुवानः श्रोत्रिया अप्रतिग्राहकाइत्युपसमानीतास्युस्तानुपदिशति
सामवेदोवेदः सोयमिति सामगायदेवमेतस्ययिशः संवत्सरमाचक्षीतदश
मींसमापयन्संवत्सरांतेदीक्षेत ॥ ७ ॥ त्रीणिसुत्यानि भवंति गोतमस्तोमः प्रथ
मं द्वितीयस्यान्हः पशोरुपाकरणकालेश्चमानीय बर्हिर्वेधास्तावेवास्थापयेयुः स
चेदवध्रायादुपवर्तेत वायज्ञसमृद्धिं विधा भवेत्सुगन्धं नो वाजीस्वध्वमिति यज
मानं वाचयेत्तमवस्थितनुपाकरणाय दक्षं दइत्येकादशभिस्तोत्यप्रणुव भनुस्वा
ध्यायमित्येके द्वि गोशमीध्वमिति शिष्टौ पद्धिं शतिरस्य वं क्रयइति वामानो मित्रइ

श्री० सू० ३०

३५

त्यावपेतोपप्रागाद्यसनेवाज्यवेति च द्वे संज्ञासमश्वं पत्यो धून्वंति दक्षिणान्के श
पक्षानुद्रुष्येतरान्प्रवृत्त्यसव्यापुरुषा प्राणा अथास्मै माहिषीमुपनिपातयंति तां
होताभिमेथति माता च ते पिता च ते ग्रेवृक्षस्य कीकृतः ॥ प्रतिलानीतिते पिता गमे
मुष्टिमतंसयदिति सा होतारं प्रत्यभिमेथत्यनुचयश्च शतं राजपुत्र्यो माता च ते पिता
च ते ग्रेवृक्षस्य कीकृतः ॥ यीयस्य तद्वते मुखं होतमतिवदो वद्विति वाचा तां ब्र
ह्मोर्ध्वामेवा मुष्टयता द्विरो भारं हरन्निव ॥ अथास्मै मध्यमे जतु शीते वाते पुनर्नि
वेति सा ब्रह्माणं प्रत्यभिमेथत्यनुचयश्च शतं राजपुत्र ऊर्ध्वमेन मुष्टयत गिरो
भारं हरन्निव ॥ अथास्य मध्यमे जतु शीते वाते पुनर्निवेति सहः प्रसृष्य स्वाहा क
तिभिश्चरित्वा ॥ ८ ॥ ब्रह्मो यं वदंति कस्विदे का कीचरति कउस्वि जायते पुनः ॥ किं

राम
३५

स्विद्धिमस्यमेषजं किंस्विदावपनं महदिति होताध्वयुपृच्छति सूर्य एकाकीचर
तिचंद्रमा जायते पुनः ॥ अग्निर्हिमस्यमेषजं भूमिरावपनं महदिति प्रत्याह किं
स्वित्सूर्यसमं ज्योतिः किं समुद्रसमं सरः ॥ कस्वित्पृथिव्यैव वषट्पान्कस्य मात्रा
नविद्यत इत्यध्वर्युर्होतारं पृच्छति सत्यं सूर्यसमं ज्योतिर्योः समुद्रसमं सरः ॥ इं
द्रः पृथिव्यैव वषट्पान्गोस्तु मात्रा नविद्यत इति प्रत्याह पृच्छामित्वा चित्तये देव स
खयदित्वमत्र मनसा जगंथ ॥ केषु विष्णुस्त्रिषु पदेष्वरुः केषु विश्वं भुवनमा
विवेशोति ब्रह्मोद्गातारं पृच्छत्यपि तेषु त्रिषु पदेष्वस्मिन्नेषु विश्वं भुवनमाविवेश
॥ सद्यः पर्येहि पृथिवीमुत्तमामेकेनांगेन दिवो अस्य पृष्ठमिति प्रत्याह केष्वंतः पु
रुष आविवेश कान्यंतः पुरुष आर्षितानि ॥ एतद्भूतं भुपवल्हामसित्वा किंस्वि

सू० उ०
३६

भः प्रतिबोचास्यत्रेत्युद्राताब्रह्माणं पृच्छति पंचस्वंतः पुरुष आविवेशानान्यंतः पु
रुष आविर्भावानि ॥ एतत्वात्र प्रतिबन्वानो अस्मि न मायया भवस्युत्तरो मदिति प्रत्या
ह प्रांच मुपनिष्क्रम्यैकैकशो यजमानं पृच्छति पृच्छामित्वा परमंतं पृथिव्या इतीषं वे
दिः परो अतः पृथिव्या इति प्रत्याह महिम्ना पुरस्तादुपरिष्ठाच्च वपानां चरंति सु
भूः स्वयंभूः प्रथममंतर्महत्सुर्वै ॥ दधे ह गर्भं मृत्विषं यतो जातः प्रजापतिः
॥ होता यक्षेत्प्रजापतिं महिम्नोजुषतां वेतु ॥ पिबतु सोमं होतय जेतुं प्रेषस्त
वे मे लोकाः प्रादृशो दिशश्चेति याज्याश्चोतस्तूपरी गोमृग इति प्राजापत्या वैश्व
देवी कुसिरितरेषां प्रपूनां प्रचरंति पंचमेन पृष्ठाङ्गाशस्यं व्यूहस्य ॥ १ ॥ तस्य
विशेषान्वक्ष्यामोऽग्निं तं मन्य इत्याज्यं तस्यैकाहिकमुपरिष्ठात्प्रेतुगलृचेवैकाहि

राम
३६

कास्तुचास्त्रिकद्वकेषुमहिषोयवाशिरमितिमरुत्वतीपस्यप्रतिपदेकातृचस्त्रानरेका
 हि कोनुचरः सूक्तेषुचांत्यमुद्धृत्यैकाहिकमुपसंशस्यतस्मिन्निविदंदध्यादेवंनिष्केव
 त्येभित्यंदेवंसवितारमोऽस्योरतिवैश्वदेवस्यप्रतिपदेकातृचस्त्रानरेकाहि कोनुचरः
 सूक्तेषुचैकाहिकान्युपसंशस्यतेषुनिविदोदध्यादेवमेवाग्निभारुतेचतुर्थंष्टस्याहरुत
 मंज्योतिर्गौरियुरभिजिह्वजिन्महाव्रतंसर्वस्तोमो तोर्यामोवाभूमिपुरुषवर्जमब्रा
 ह्मणानांविद्यानिप्रतिदिशमृत्विग्भ्योदक्षिणाददातिप्राचीदिग्घोतुर्दक्षिणाव्रत्यण४
 प्रतीच्यध्वयोर्हृदीच्युद्गातुरेताएवहोत्रकाअन्वायताअन्वायताः॥१०॥ ॥इत्याश्च
 लायनश्रोतसूत्रेदशमोऽध्यायः॥ ॥ॐअथैतेषामङ्गायोगविशेषान्वक्ष्यामीय
 थायुक्तानियस्मैयस्मैकामायमवत्ययमेवैकाहोतिरात्रादोप्रायणीयएषांत्य

श्री० सू० उ०
३७

उदयनीयोव्यक्तो मध्येहीनेषु वैश्वानर एष एव तावन्तरेण व्यूहोदशरात्र एषा प्रकृतिः
सत्राणां तत्रावाप रूजानमूर्ध्वं दशरात्रादिका हार्थे महाव्रतं प्राग्दशरात्रादितरेषामङ्गा
व्यहार्थे गोआयुषी च हार्थे त्रिकदुका अभिप्लव च हं पूर्वी त्रिकदुका इत्याचक्षते च
तुरहार्थे त्रिकदुकामहाव्रतं च पंचाहार्थे अभिप्लव पंचाह उत्तमस्य तुषष्ठात्तृतीयसव
नं षष्ठहार्थे अभिप्लवः षष्ठह एव न्याया अवापाः षष्ठहांताः पुनः पुनः पूर्णः पूर्णश्च ष
ष्ठहस्तं त्रतामेव गच्छति ॥१॥ द्वौ त्रयोदशरात्राच द्विकामाणां प्रथमं पृष्ठं छंदो मांश्चां
तरा सर्वस्तो मोतिरात्रो न्यायकृ संव्रतवंतं प्रतिष्ठा कामाद्वितीयं त्रीणि चतुर्दशरा
त्राणि सार्वकामिकं प्रथमं द्वौ पृष्ठा वाचत उत्तरस्तत्येवोदके वा विवाहे वामी मांस्य
मानाद्वितीयं पृष्ठमभिप्लव त्रिकदुकान्यायकृ संव्यहोपजनं प्रतिष्ठा कामास्तृती

राम
३७

यै चत्वारिपंचदशरात्राणि देवत्वमीप्सतां प्रथमं प्रथमस्य चतुर्दशरात्रस्य पृष्ठम
ध्ये महाव्रतं ब्रह्मवर्चसकामा द्वितीयं द्वितीयस्य चतुर्दशरात्रस्य अग्निष्टुत्यायणीया
दनंतरः सात्राहीने काण्डोभो लोका वास्यतां तृतीयं तृतीयस्य चतुर्दशरात्रस्य अग्नि
ष्टुत्यायणीयखण्डे न्यायकृतस्य होपजनः शेषो न्यायकृतस्य होपजनं प्रतिष्ठाका
माश्चतुर्थं षोडशरात्रं चतुरात्रोपजनमभायकामाः सप्तदशरात्रं पंचरात्रोपजनं
पशुकामा अष्टादशरात्रमायुष्कामाः षष्ठहस्वात्रपूर्यते सतंत्रस्योपजनं वक्ष्यामः
एकाविंशतिरात्रमेकरात्रोपजनं ग्राम्या नारण्या न्यशूनवरुरुत्समानाः विंशति
रात्रं प्रतिष्ठाकामा अभिजिह्वजिता गग्निहवा दूर्ध्वं ॥ २॥ द्वावेकविंशतिरात्रौ प्रति
ष्ठाकामानां प्रथमं त्रयाणामभिहवानां प्रथमावंतरातिरात्रौ ब्रह्मवर्चसकामा द्विती

सू०३०७०
३८

यं न वरात्रस्याभिजिह्वजितोः स्तुर्नेहोष्ठ्यावावृत्तउत्तरः संवत्सरसंमिताइत्या
चक्षते द्वाविंशतिरात्रं च तूरात्रोपजनमभायकामास्त्रयोविंशतिरात्रं पंचरात्रोप
जनं पशुकामादौ चतुर्विंशतिरात्रोप्रजातिकामाः पशुकामावाप्रथमं षष्ठहश्वात्र
यपूते सतंत्रस्योपजनवक्ष्यामः स्वर्गलोके सत्स्यंतो ब्रह्मस्य विष्टपं रोक्ष्यंतो द्विती
यं पृष्ठस्तोमस्त्रयस्त्रिंशो विरुक्तो विशालः पृष्ठः स्तोमाएकविंशतिरात्रवचयस्त्रिं
शाः प्रतिलोमाः पूर्वीस्मिंश्च हेनुलोमाउत्तरस्मिन् त्सविशालोपि वीत्तरएव च्यहः
प्रतिलोमोनुलोमश्चानिरुक्तमहरावृत्तः पृष्ठः स्तोमः स्त्रिष्टदनिरुक्तो ज्योतिरु
भयसामासंस दामयनमित्येतदाचक्षते पंचविंशतिरात्रमेकरात्रोपजनमभाय
कामाः षड्विंशतिरात्रं द्विरात्रोपजनं प्रतिष्ठाकामाः सप्तविंशतिरात्रं त्रिरात्रोपज

राम
३८

नमृद्विकामा अष्टविंशतिरात्रं चतुरात्रोपजनं ब्रह्मवर्चसकामा एकात्रिंशद्वात्रं
पंचरात्रोपजनं परमां विजितिं विजिगीषमाणास्त्रिंशद्वात्रमभायकामाः षष्ठह ।
श्वात्रपूर्यते सतंत्रस्योपजनं वक्ष्याम एकत्रिंशद्वात्रमेकरात्रोपजनमभायकामाद्वा
त्रिंशद्वात्रं द्विरात्रोपजनं प्रतिष्ठाकामाः ॥ ३ ॥ त्रिंशत्त्रयस्त्रिंशद्वात्राणि प्रतिष्ठाका
मानां प्रथमं त्रयाणामभिप्लवानामुपरि द्वादपरि द्वादतिरात्रो ब्रह्मवर्चसकामा द्विती
यं चतुर्णां पंचरात्राणामावृत्त उत्तम उत्तमो चोत्तरा सर्वस्तोमोतिरात्रं उभौ लोका वास्य
तां तृतीयं षष्ठ्यं पंचरात्राणां मध्ये विश्वजिदतिरात्रं आहृतास्तूतेरत्रयश्चतुस्त्रिंश
द्वात्रं चतुरात्रोपजनमभायकामाः पशुकामानामुत्तराणि चत्वारि पंचत्रिंशद्वात्रः पं
चरात्रोपजनः षट्त्रिंशद्वात्रेषु षष्ठह उपजायते सतंत्रस्योपजनं वक्ष्यामः सप्तत्रिंश

सू. ३०
३९

शत्रु एकरात्रोपजनौऽष्टात्रिंशद्रात्रोद्दिशत्रोपजन एकात्रचत्वारिंशद्रात्रं त्रिरात्रो
पजनमनं तांश्चि यमिच्छंतश्चत्वारिंशद्रात्रं चतूरात्रोपजनं परमायां विराजिप्रतिति
ष्ठंत एकचत्वारिंशद्रात्रप्रभृतीन्युत्तराणि न्यायेनाष्टाचत्वारिंशद्रात्रात्सं चाशद्रात्रप्र
भृतीनि चाषष्टिरात्राद्द्विषष्टिरात्रप्रभृतीनि चैकोनशतरात्रात्तत्रैकरात्रचतूरात्रो
पजनानि ब्रतवन्ति ॥४॥ सर्वे ते कात्रपंचाशद्रात्राणि विपाप्मनावत्स्यन्ति । प्रथममति
रात्रस्त्रीणि त्रिचूं त्यहान्यतिरात्रोद्दशपंचदशान्यतिरात्रोद्दशसप्तदशान्यतिरा
त्रः षष्ठ्यतिरात्रोद्दशैकविंशान्यतिरात्रस्त्रिचूं तां प्रथमोऽग्निष्टोमः षोडश्युत्तमः
पंचदशानामुत्थ्यादूतरे विधृतयदूत्या चक्षते यमातिरात्रं यमां द्विगुणामिव श्रेयमि
च्छंतौ ह्यवभिपूर्वौ गो आयुषी अतिरात्रोद्दशवभिपूर्वावभिजिद्विष्वजितावतिरात्रा

राम्
३९

वेकोभिप्लवः सर्वस्तोमनवसप्तदशावतिरात्रौ महाव्रतं स्वानां श्रेष्ठकामास्तृतीयां
 चतुष्टयां ह्यहमेकैकं नवकृतो नववर्गाणि प्रथमषष्ठसप्तमोत्तमान्यहाम्यग्निष्टोमा
 उक्थ्यादन्तरे महाव्रतं सवितुः ककुभइत्याचक्षते ॥ ५ ॥ अथाणामुत्तरेषां न्यायकृता
 अभिप्लवाः प्रथमस्य तूर्ध्वं चतुर्थी सर्वस्तोमोतिरात्रौ उपसत्सु गार्हपत्ये गुग्गुलुसुं
 गंधितेजमपैतु दारुभिः पृथक् संपङ्क्तिं विपच्यानुसवनं सन्नेषु नाराशंसेष्वाजी
 रन्मभ्यंजीरंश्च येवर्चसानभायुर्येवात्मानं नैव जानीरं स्तएता उपेयुः शंजनाभ्यंज
 नीयाइत्याचक्षतएता एव प्रतिष्ठाकामानामांजनाभ्यंजनवज्जिमेता सामवे सर्वस्तो
 मस्तोमस्त्वामे महाव्रतं मेन्द्रमत्यन्याः प्रजाबुभूषन्तएता सामेव सर्वस्तोममुद्धृत्य यथा
 रुडानं महाव्रतं संवत्सरकामानाप्स्यन्त उत्तममतिरात्रश्चतुर्विंशं त्रयोभिप्लवानव

सू० ३०
४०

रात्रौभिप्लवो गोअयुषीदशरात्रोत्रतमतिरात्रः संवत्सरसंमिता इत्याचक्षते एकष
ष्टिरात्रं प्रतिष्ठाकामा एता सामेव पृष्ठ्यावभितोभवरात्रंतयोरावृत्तउत्तरः शतरात्रमा
युष्का माश्वतुर्दशाभिप्लवाश्वतुरहोपजना इति रात्रिसत्राणि ॥ ६॥ अथ गवामय
नंसर्वकामाः प्रायणीयचतुर्विंशोऽपेत्यचतुरभिप्लवान्पृष्ठ्यपंचमान्पंचमासानु
पयंत्यथषष्ठं संभरंति त्रीनभिप्लवान्पृष्ठ्यमभिजितं स्वरसाम्न इत्याद्याभ्यां पूर्यते
होभ्यामिति नुपूर्वं पक्षोऽथविषुवानेकविंशौ न पूर्वस्य पक्षसो नोत्तरस्यावृत्ताः स्व
रसामानः षष्ठहाश्वोत्तरस्य पक्षसः स्वरसाम्नो विश्वजितं पृष्ठ्यं त्रीनभिप्लवा मिति
सप्तमं द्विरात्रो नं कृत्वाथ पृष्ठ्यमुरवांश्वतुरभिप्लवांश्वतुरो मासानुपयंत्यथोत्तमं
संभरंति त्रीनभिप्लवान् गोअयुषीदशरात्रं त्रतोदयनीयाभ्यां सप्तमः पूर्यते इति

राम
४०

न्वेकसंभार्यमुत्तरपक्षोद्विंसंभार्यव्रतोदयनीये एवोत्तमस्य गो आयुषी सप्तमस्य
 गो आयुषी वा विहरे युगो विश्वजितो नंतर मायुषं पूर्वं दशरात्रादपि बोध्वं विश्वजि
 तः सप्तमं सवनमासं कृत्वोद्विंशो गो आयुषी दशरात्रं चापि वोत्तरस्य पक्षसो हान्ये
 वावर्त्तेरन्ननुलोमाः षळहाः स्युः षळहा वावर्त्तेरन्ननुलोमान्यहानीति गवामय
 नं सर्वे वा षळहा अभिप्लवाः स्युः ॥७॥ ॥ इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रे उत्तरपक्षके
 पंचमोऽध्यायः ॥ ॥ गवामयनेनादित्यानामयनं व्याख्यातं सर्वं त्वभिप्लवास्त्रि
 त्यं च दशमासाश्च पृष्ठमध्यमानवषष्ठसप्तमोत्तमान्वर्जयित्वा बृहस्पतिसेवंद्रस्त
 तो चाभिजिद्विष्वजितो रुजने सप्तमस्य च मासस्योत्तमयोरभिप्लवयोः रुजने त्रि
 वृष्यूहो दशरात्र उद्भिद्विद्वत्तभिद्वौ चोत्तमस्य च मासस्यादौ येभिप्लवारश्च यः उद्भूत

श्री०३०

४१

तेषां मध्यमे मथस्युः पृष्ठमध्यमाः समूहो दशरात्रः ॥१॥ आदित्या नामयनेनां
गिर सामयनं व्याख्यातं त्रिवृतस्त्वभिपूर्वाः सर्वे पृष्ठ्यादयश्चाधामासाः पंचपूर्व
स्य पक्षसंश्रवत्वारस्तूत्तरस्य पृष्ठ्यां ता अष्टमादय उत्तमस्य च मासस्योदोषेषकहा
स्त्रयः पृष्ठ्यां ता एव ते पिस्युः पूर्वो स्यातामभिपूर्वो ॥२॥ दृतिवातवतोरयनं प्राय
णी योतिरात्र त्रिवृता मासं पंचदशेन मासं सप्तदशेन मासमेकविंशेन मासं त्रिण
वेन मासं त्रयस्त्रिंशेन मासं चतुर्विंशेन एतैरेव मासैः प्रतिलोमैः पक्षउत्त
रमुदयनी योतिरात्र एतेषामेवाक्रामतिरात्रावित्यपरमं न्यत्रा व्यादिष्टैः कालपूर
णेन चेत्संख्यानियमः ॥३॥ कुंडपायिना मनयमासं दीक्षिता भवंति ते मासि सोमं
त्री एतितेषां द्वादशोपसहो भवंति सोममुपनत्य प्रवर्ग्य पात्राण्युत्साघोपनत्य वा

राम

४१

मासमग्निहोत्रं जुह्वति मासं दशपूर्णमासाभ्यां यजंते मासं वैश्वदेवेन मासं वरु
 णप्रधासे मासं साकमेधे मासं शुनासीरीये एयदह मासः पूर्यते तदहं रिष्टं स
 माप्याग्निप्रणयनादि घर्मोत्सादनादिबोपवसथिकं कर्म कृत्वा भूते प्रसुनु
 युस्तं द्वेक उपसम्य एवानंतरं कुर्वति तत्पाददृष्ट्वा तस्योत्सा मासान् अग्निहोत्रादीन् व
 दंतस्तदनुपपन्नं पश्वर्थं त्यग्निप्रणयनं तस्य च श्वः सुत्यानि मित्रमतिप्रणीतवर्षा
 यां च वेगु एषं दशपूर्णमासयोस्तथाग्निहोत्रस्य स हो हविर्हानिन्याग्नीध्रीयाग्नी
 षोमप्रणयनं वसती वरीग्रहणानि पश्वर्थाग्निभवंति सुत्याथान्येके तत्कालाश्चै
 व तद्गुणाः सिद्धस्वभावानां न व्यवधानादन्यत्वं यथा पृष्ठाभिप्लवयोः सगुणानां त्वे
 व कर्मणामुद्गारमुपजनो वा सुब्रह्मण्यात्वं तं मनवधृते ह कालं संशयत्वा दुस्त

सू० उ० ष०

४२

गमेकेसुत्योपसद्गुणत्वाक्रियात्वेव प्रवृत्तेत्यंतमगत्वावरुणनेदोषस्त्रिवृतामासं
पंचदशेन मासं सप्तदशेन मासमेकविंशेन मासं त्रिणवेन मासमष्टादशत्रयस्त्रिं
शानिद्वादशाहस्यदशाहानिमाहाव्रतं चातिरात्रश्च सर्वेण यज्ञेन यजंतैर्यएतद्
पथंति ॥४॥ सर्पाणामयनं गोआयुषीदशीस्तोमेअनुत्तोमेषणमासान्प्रतिलौ
मेषद्वयोतिद्वादिशीस्तोमोविषुवत्खण्डनेप्रकाशकामाउपेयुस्त्रैवर्षिकंप्रजाका
मागवामयनं प्रथमः संवत्सरोथादित्यानामथांगिरसांचत्वारितापश्चितानि
क्षुल्लकतापश्चितं प्रथमं संवत्सरं सदीक्षोपसत्कंतस्य चत्वारः सौत्या मासागवा
मयनस्य प्रथमषष्ठसप्तमोत्तमास्त्रैवर्षिकं तापश्चितंतस्य सौत्यः संवत्सरउक्तो
गवामयनेन ज्योतिर्गौरियुरभिजिह्वश्च जिन्महाव्रतंचतुर्विंशानां वैकैकं द्वाद

राम

४२

शवर्षिकं तापश्चित्तं तस्य चत्वारः सौत्याः संवत्सरा गवामयनशस्याः पूर्वैर्णैवं न्यायेना
 विवोत्तरस्य पक्षसो द्वाविंशतिः सवनमासा भवेयुस्त्रयोविंशतिः पूर्वस्य षड्विंशद्वर्ष
 कं महातापश्चित्तं तस्य द्वादश सौत्याः संवत्सरा गवामयनशस्याः पूर्वैर्णैवं न्यायेन प्रजा
 पतेर्द्वादश संवत्सरं त्रयस्त्रिंशत्तः संवत्सरास्त्रयः पंचदशास्त्रयः सप्तदशास्त्रय एक
 एकविंशा एतेरेव स्तोमैः शक्त्यानां षट्त्रिंशद्वर्षिकं मेकैकेन नवनवनववर्षाण्येतेरेव स्तोमैः
 साध्यानां शतसंवत्सरमेकैकेन पंचविंशतिः पंचविंशतिर्वर्षाण्येतेरेव स्तोमैर्विधिसु
 जांसहस्रसंवत्सरमेकैकेनार्द्धतृतीयान्यर्द्धतृतीयानि वर्षाशतान्यग्नेरग्निशोमसह
 स्रंसहस्रसाव्यमित्येतदाचक्षते ॥५॥ अथ सारस्वतानि सरस्वत्याः पश्चिमउदकांते
 दीक्षेरं स्तेनं त्रेवदीक्षोपसदः कृत्वा प्रायणीयं च सरस्वतीं दक्षिणेन तीरेण शम्याप्रा

श्री-३०
४३

शेषाम्ना प्रासे हर हर्यजमाना अनुव्रजेयुः संहार्य उलूखलबुधोपपञ्चकीवन्ति सदे
हविर्धानान्याग्नीध्रियं पत्नीशालं च दक्षिणपुरस्तादा हवनीयस्यावरुणाय ब्रह्माशम्या
प्रहरेत्सायत्र निपतेत झार्ह पत्यस्यायतनं ततो धि विहारो विषमे चेन्निपते दुष्टसमे
विहरे विरप्सु चेद्द्वारं पुरोक्ता शनिर्वपेयुरपांनमे चरुमपान्नपादात्य रज्ज्वा दुपस्ते स
मन्यायं व्युपयंत्य न्याइत्यातः समानं सर्वेषां मित्रावरुणयोरयनं कुंडपायिनामयनस्या
घान्धर्मासानावर्तयंतो ब्रजेयु मासि मासि च गो आयुषी उपेयुरायुरयुग्मेषु गौर्युग्मे
ष्विति नुप्रथमः कल्पोऽथ द्वितीयो यथा मावास्यायामतिरात्रः स्यात्तथा दीक्षेस्ते मावास्या
यामतिरात्रं संरुण्य तदहरे वा मावास्यास्य सा भाव्यवत्सानपाकुर्युस्तं पक्षमावास्यायेन
व्रजित्वा षोणमास्यां गामुपेयुः षोणमासे नोत्तरं व्रजित्वा मावास्यायामायुषमुपेयुरे

राम
४३

व मावर्त्तयं तोत्रजेयुरिंद्राग्न्योरयनंगो आयुषीभ्यामय्य म्णोयनं त्रिकद्वैकैः सरस्व
 तीपरिसर्पणस्य शस्यमुक्तंगवामयनेनैकपातीनित्वहान्यतिरात्राः पृष्ठाहश्चतुर्थमि
 तिनुगतयोथोत्थानानिष्ठासंप्रस्रवणं प्राप्योत्थानं ते यमुनायां कारपंचवेवभृथमभ्यु
 पेयुरुदेत्याग्नयेकाभायेष्टैर्वैराजतं त्रास्तस्यामश्वांचपुरुषांचधेनुकेदयुरेतद्दोष्टा
 नमृषभैकशतानां वागवांसहस्रभावे सर्वस्वज्यान्यां गृहपतिमरणे वा ज्यान्यां तूतिषं
 तोविश्वजितातिरात्रे लोतिष्ठेयुर्गृहपतिमरण आयुषागवागवांसहस्रभावइतिश
 स्यं ॥६॥ अथ सवनीयाः क्रतुपशवोवात्यंतमानेयो वैंद्राग्नोवाग्नेयं वारयंतरष्टुष्टे
 द्रं बृहत्सृष्टेष्टे कादशिनान्वा प्रायणी योदयनीय योरतिरात्रयोः समस्तानालभेरनै
 द्वाग्नमंतर्द्धोवाचहंवैकैकशारेकादशिनानत्वेवैकादशिनीन्यूनामालभेरन्नेतेनचे

सू. ३०
४४

सम्भवनेनेयुस्तृतीयेहनिदशरात्रस्यद्वात्रिंशतमेकादशिन्यः संतिष्ठंतेतएतस्मिन्
वरात्रेतिरिक्तपशूनालभैरन्वेष्टुवंचामनमेकविंशेरिंशान्त्रिषावेवैश्वदेवंत्रयस्त्रिंशो
यावापृथिवीयांयेनंचतुर्विंशतस्याएववत्संवायव्यंचतुश्चत्वारिंशंआदित्यांवशाम
ष्टाचत्वारिंशोमेत्रावरुणीमविवाक्येवैश्वकर्मणमृषभंमहाव्रतआग्नेयमुदयनीयेति
रात्रेऽपिवैकादशनीमेवत्रयस्त्रिंशींपूरयेयुरभिजिह्वंजिह्वेषुवंतिह्रिपशूनिस्तुः
॥७॥अथसत्रिधर्मादिक्षणादिषिष्याणोदैवानांचधर्माणांश्राकृतानांनिवृत्तिःसर्व
शश्ववर्जयेयुग्रामचयंसिरणंविवृतस्मयनंच्यभिहासमनार्याभिभाषणमनृतंक्रोध
मपांप्रगाहणमभिवर्षणमारोहणंचवृक्षस्यनाबीवारथस्यवादीक्षिताभिवादनेंदी
क्षितस्त्वोपसदमुभौसुनंतासमसिद्धांताःपूर्वारिंभिएमभितततरंवा सर्वसाम्ये

राम
४४

यथावयोनृत्यगीतवादितान्यन्यांश्चात्रत्योपाचाराभेदेनान्वहिर्वेदिषदोभ्याश्चावये
 पुर्नोदिभ्याभोएवाभ्युदियाभाभ्यस्तमियात्तेषांचेतिकंचिदापदोपनमेत्वमग्नेव्रतपा
 असातिजपेदारव्यायवेतरेषूपहवल्लीप्सेतावकीर्णनंतैरेवदीक्षितद्रव्यैरपर्यु
 व्यपुनदक्षयेयुराग्रयणकालेनवानांसवनीयाभिर्वपेयुर्दीक्षोपसत्सुव्रतदुय
 आदयेयुस्तेषांव्रत्यानिपयोदीक्षासुव्यनिनीयकालमुपसदांचतुर्थमैकस्यादुधे
 नतावदेवत्रिभिस्तेनैस्तावद्वाभ्यामैकेनतुवदेवसुत्यासुहविरुद्धिष्टभक्षारवस्युर्धा
 नाःकरंभःपरिवापःपुरोळाशःपयस्येतितेषांयद्यत्कामपीरंस्ततदुपविगुल्फयेयु
 राशिरदुधोदध्यर्थेसोम्यंवाविगुल्फन्निर्वपेयुरितिशौनकोथावच्छरावंमन्येरन्वैश्व
 देवमेकैवाहस्पत्यमेकैसर्वान्वानुसवनमपिवाप्यत्रसिद्धंगार्हपत्येपुनरधिप्रित्यो

सू० ३०
४५

पत्रतयेरभान्यान्वापथ्यान्भक्षानामूलफलेभ्यएतेनवर्त्तयेयुःपशुनाच॥८॥तस्यवि
भागंवक्ष्यामोहनूसजिकेप्रस्तोतुःश्वेनंवक्ष्यउजातुःकंठ४काकुद्र४प्रतिहर्तुर्दक्षिण
श्रोणिर्होतुःसव्यात्रलणोदक्षिणंसत्थिमेनावरुणस्यसव्यंब्राह्मणाच्छिनोदक्षि
णंपाश्वंसांसमध्वंयोःसव्यमुपगातृणांसव्योसिःप्रतिप्रस्थातुर्दक्षिणंदोर्नेष्टुःसव्यं
पोतुर्दक्षिणऊरुरघावाकस्यसव्यआग्नीध्रस्यदक्षिणोबाहुरात्रेयस्यसव्यःसद
स्यस्यसदंचानूकंचगृहपतेर्दक्षिणोपादौगृहपतेर्ब्रतप्रदस्यसव्योपादौगृहपतेर्भा
र्यायेर्ब्रतप्रदस्योष्ठेनयोसाधारणोभवतितंगृहपतिरेवप्रशिष्याज्जाघनींपत्नीभ्यो
हरंतितांब्राह्मणायदधुःस्कंध्याश्चमलिकास्तिस्त्रश्वकीकसाग्रावस्ततस्तिस्त्रश्वेव
कीकसाअर्द्धेचैवेकर्त्तस्योनेतुरर्द्धेचैवेकर्त्तस्यकोमाचशमितुस्तद्ब्राह्मणायद

राम
४५

धाधयब्राह्मणस्याच्छिरः सुब्रह्मण्यायेयः श्वः सुत्यां प्राहृतस्याजिनमिका सर्वेषां
 होतुर्वातावाएताः षट्त्रिंशत्तमेकपदाय संवहंति षट्त्रिंशदक्षरावेव हती बाहताः
 स्वर्गलोकास्तत्राणेषु च स्वर्गेषु च लोकेषु प्रति तिष्ठं तोयंति स एष स्वर्ग्यः पशुर्य एन
 मेवं विभजं त्यथ एतो न्यथा तद्यथा सेलगावापापकृतो वा पशुं विमर्शति स्नाद कृत्तां वा
 एतां पशोर्विभक्तिं श्रोतृर्देवभागो विदं चकार ता मुहा प्रोच्यै वास्मा ल्लोका दुश्च
 कामता मुह गिरिजाय वा भ्रव्या यामनुष्यः प्रोवाच ततो हे नामेतद्विज्जनुष्या अधी
 यते ॥१॥ सर्वे समान गोत्राः स्युरिति गाएगारिः कथं स्या प्रीसूक्तानि भवेयुः कथं प्र
 याजा इत्यपि नाना गोत्रा स्युरिति शौनके स्तत्राणां व्यापित्वा इह पति गोत्रान्वया विज्ञे
 वास्तस्य राद्धि मनु राद्धिः सर्वेषां प्रवरास्त्वावर्त्तैरभावापधर्मित्वा ज्जामदग्नावत्सास्ते

श्री.सू.३०

४६

षांपंचाषेथोभार्गवच्यावनाप्रवानोर्वजामदग्नेत्यथहजामदग्नानांभार्गवच्यावना
प्रवानेत्याहृषेणानांभार्गवच्यावनाप्रवानाहृषेणानूपेतविद्वानांभार्गवच्यावनाप्र
वानोर्ववैदेतियस्कवाधोलमोनमोकशाकंराक्षिसाहृषेसावर्तेशालंकायनजेमिनि
दैवंत्यायनानांभार्गववैतहव्यसावेतसेतिश्रेयतानांभार्गववैन्यपार्थेतिमित्रयुवांवा
ध्यश्चेतित्रिप्रवरंवाभार्गववैदेवोदासवाध्यश्चेतिशुनकानांगृत्समदेतित्रिप्रवरंवाभा
र्गवशोनहोत्रगात्समदेति॥१०॥गोतमानामांगिरसायास्यगोतमेत्युचथ्यानामांगि
रसौचथ्यगोतमेतिरहूरणानामांगिरसराहूगत्यगोतमेतिसोमराजकीनामांगि
रससोमराज्यगोतमेतिवामदेवानामांगिरसवामदेव्यगोतमेतिबृहदुत्थानामांगि
रसबाहदुत्थगोतमेतिष्टषदश्चानामांगिरसपार्षदश्चैरूपेत्यष्टादंष्ट्रहंकेब्रुवते

राम

४६

तीत्यांगिरसमष्टादंष्ट्रपाषाणदंष्ट्रवेरूपेत्युक्षाणां मांगिरससबाहस्पत्यभारद्वाजवांद
 नमातवचसेतिकक्षीवता मांगिरसौचथ्यगौतमौशिजकाक्षीवतेतिदीर्घतमसा
 मांगिरसौचथ्यदेर्घतमसेतिभरद्वाजाग्निवेश्यानामांगिरसबाहस्पत्यभारद्वाजे
 ति॥११॥ मुद्रलानामांगिरसभाम्यश्विमोद्रल्येतिताक्ष्यंहेकेब्रुवतेतीत्यांगिरसंता
 ह्यभाम्यश्विमोद्रल्येतिविष्णुवृद्धानामांगिरसपोरुकुत्स्यत्रासदस्यवेतिगर्गाणा
 मांगिरसबाहस्पत्यभारद्वाजगार्ग्यशौन्येत्यांगिरसशौन्यगार्ग्येतिवाहरितकुत्सपिं
 गशंखदभभेमगवानामांगिरसांबरीषयोवनाश्वेतिमंधातारंहेकेब्रुवतेतीत्यांगिर
 संमंधात्रांबरीषयोवनाश्वेति संकृतिपूतिमाषतंउत्रांबुशौवगवानामांगिरसगौरिवी
 तसांकृत्येतिशाक्त्योचामूलंशाक्त्यगौरिवीतसांकृत्येति॥१२॥ कण्वानामांगिरसाज

श्री०सू०३०
४७

मीळकाण्वेतिघोरमुहेकेब्रुवतेवक्तव्याजमीळमांगिरसघोरकारेवतिकपीनामां
गिरसामहीयवोरुक्षयसेत्यथयएतेदिप्रवाचनायथैतछोंगशोशिरयोभरदाजाह
शुंगाः कताः शोशिरयस्तेषामुभयतः प्रवृणीते कमितरतोद्वावितरसोद्दोवेतरत
स्त्रीनितरतोद्दोवेतरतस्त्रीनितरतो नहि चतुर्णां प्रवरोस्तिनपंचानामतिप्रवरण
मांगिरसबार्हस्पत्यभारद्वाजकात्याकीलेति॥१३॥ अत्रीणामात्रेयार्चनानसखा
वाश्वेतिगविष्टराणामात्रेयगाविष्टरपोवागितथेतिचिकित्तगालवकालववमनु
तंतुकुशिकानांवैश्वामित्रदेवरातोदलेतिश्रीमनकामकायनानांवैश्वामित्रदेव
श्रवसंदेवतरसेतिधनंजयानांवैश्वामित्रमाधुच्छंदसधानंजयेत्यजानांवैश्व
मित्रमाधुच्छंदसाज्येतिरोहिणानांवैश्वामित्रमाधुच्छंदसरोहिणेत्यष्टकानांवै

राम
४७

श्वा मित्रमाधु छंदसा एकेति पूरणवारिधा पयं तानां वैश्वामित्रदेवरातपोरणेति
 कतानां वैश्वामित्रकात्याक्तीलेत्यधमर्षणानां वैश्वामित्राधमर्षणकौशिकेतिरे
 णूनां वैश्वामित्रगाथिनरेणवेति वेणूनां वैश्वामित्रगाथिनवेणवेति शालं कायन
 शालाक्षलोहिताक्षलोहितजन्हूनां वैश्वामित्रशालं कायनं कौशिकेति कश्यपा
 नां काश्यपावत्सारासितेति निध्रुवाणां काश्यपावत्सारनेध्रुवेति रेभाणां काश्यपा
 वत्साररेभ्येति शंडिकाणां शांडिकासितंदेवलेति काश्यपासितंदेवलेति वा ॥ १५४
 ॥ वासिष्ठे वसिष्ठानां येन्युपमन्युपराशरकुंडिनेभ्युपमन्यूनां वासिष्ठाभरद्वासे
 इप्रमदेति पराशराणां वासिष्ठशाक्यपाराशर्येति कुंडिनानां वासिष्ठमेनावरुण
 कौंडिन्येत्यगस्तीनामागस्त्यदार्दुनेध्रुवाहेति सोमवाहो वीक्षम आगस्त्यदार्द

श्री०सू०३०
४८

युतसोमवाहेतिपुरोहितप्रवरोराज्ञामथयदिसार्धं प्रवृणीरन्मानवेत्तपोरुख
सेतीतिसत्रालितान्यदक्षिणाग्निनेषामंतेज्योतिष्ठोमः पृथ्वाशमनीयः सहस्रद
क्षिणोन्योवाप्रज्ञानदक्षिणोदक्षिणावतापृथ्वाग्निशमयेरन्मिति विज्ञायते स एव हे
तुः प्रकृतिभावे प्रकृतिभावेन मोब्रत्सलेन मोब्रत्सलेन म आचार्येभ्योनम आचा
र्येभ्योनमः शौनकायनमः शौनकाय ॥ १५ ॥ ॥ इत्याश्वलाय्यश्रौतसूत्रे द्वादशो
ध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ श्रीकर्पूरगौरापीणमस्तु ॥ शुभं भवतु ॥ श्रीरस्तु ॥ ४४ ४४ ४४ ४४
इदं पुस्तकं चिंतामणजोस्युपेनामकटों केकरयांचे स्वार्थपरमार्थं च लिख्यते ॥ श
के १७६६ संवत् १९०९ राक्षसनाम संवत्सरे दक्षिणायने शरदृतौ अश्विन मासे क
ृष्णपक्षे तृतीयायां भौमवासरे चतुर्थ प्रहरे समाप्तमगमत् ॥ श्रीगोरीशंकरप्रसन्न

राम
४८

[OrderDescription]
,CREATED=05.08.20 15:52
,TRANSFERRED=2020/08/05 at 16:03:33
,PAGES=97
,TYPE=STD
,NAME=S0003429
,Book Name=M-2477-ATHUTARSHATAK SUTRA
,ORDER_TEXT=
[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF

FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF

FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF

FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF

FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF

FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF

FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF

FILE97=00000097.TIF

,